

**De drie Hoofdfeesten
van het Oude Testament
en hun Symboliek**

door

Dr W. ten Boom
Hilversum

J.N.Voorhoeve – Den Haag

1940

Met veel dank gewaag ik van de diensten, mij bewezen door de heren L.Hirschel en M.E.Hillesum, respectievelijk conservator en wetenschappelijk assistent van de Bibliotheca Rosenthaliana te Amsterdam, die mij niet alleen de vereiste literatuur hebben verschaft, maar mij ook bij het uitzoeken van Talmudplaatsen bereidwillig hebben geassisteerd.

W. t. B.

*Radboud Universiteit Nijmegen
Universiteitsbibliotheek*

*In digitale vorm gebracht door A.van Waarde
Spelling aan het hedendaags Nederlands aangepast*

Het Pascha in Egypte

**"Ik zei tot u in uw bloed: leef!"
(Ezechiël 16 : 6.)**

"Pascha" betekent schrijden door het hoogtepunt

Pascha. Reeds het woord bevat een wereld van gedachten. Het wordt afgeleid van het woord "pesach", dat kort weergegeven betekent "door het culminatie punt heenschrijden". Wil men de veelgehoorde verklaring handhaven, volgens welke het "eroverheenstappen of -springen" betekent, dan willen wij deze verklaring overnemen, mits men het niet opvat in de zin van "luchtig eroverheenstappen". Veeleer betekent "pesach" eroverheen springen, nadat de bezwaren hun hoogst denkbare hoogte hebben bereikt. Op de manier van een hoogspringer, die het record haalt, nadat het touw steeds hoger, ja tot de allerhoogste hoogte is gespannen.

Zo was het in Egypte. De God van Israël had er een lust in, de nood tot het hoogtepunt te laten opdrijven. Hij liet de bezwaren culmineren. Het leek erop, alsof Hij Zijn vijanden opwekte Hem en Zijn volk alle uitgangen ter bevrijding te laten versperren, alsof Hij vroeg: is er soms nog enigerlei nood, die bij mogelijkheid Mijn volk kan verschrikken? Voeg ze er maar bij; stapel de bezwaren maar hogerop!

De nood op het hoogtepunt

Toen ontstond er een onmogelijke toestand, waarbij het hart van alle Israëlieten bezweek. Zij konden er niet boven uit komen, zelfs niet met hun gedachten. De doods-machten waren zó hoog gestegen, dat zij vertwijfelen

moesten en het scheen wel, of God hun laatste verwachtingen nog wilde verstoren.

Maar ook de redding gecentraliseerd

Maar toen de nood het hoogst was, was de redding nabij. Toen zij het oordeel des doods bij zichzelf besloten hadden, schreed de Levensvorst machtig voorwaarts over de hoogste punten van hun ellende heen. Dat is "Pesach", de centrale reddingskracht van God, die het wint van de gecentraliseerde nood. In dit licht willen wij het Pascha in Egypte bezien.

De betekenis van het bloed

In de ure van het hoogste gevaar mochten de Israëlieten het Paaslam slachten. Het bloed, dat zij vergoten, vertegenwoordigde hun eigen nood. Een nood, die tot het hoogst gerezen was en die het bloed raakte. Wij denken aan de vijandschap van buiten, (Farao), die het bloed der onnozele kinderen zelfs niet spaarde, maar niet minder aan de innerlijke nood. Want de mens heeft door de zonde zichzelf afgebroken. Hij heeft God maar ook zichzelf de oorlog aangedaan, en voor het altaar belijdt de Israëliet, dat hij midden in zijn bloed ligt. Maar tot deze, door de wereld en door zichzelf geoordeelde mens, die midden in zijn bloed ligt, zegt God: "leef". Dat is de glorie van het Paasfeest.

De bloedsprenging

Het bloedvergieten van het Paaslam sprak van der Israëlieten nood. Maar God sprak van de oplossing. Later in de tempel liet God door de priester het bloed tegen het altaar werpen. Zoals de machtige golfzee tegen de bazaltmuren van het havenhoofd stukslaat, zo werd het

bloed door de priester tegen het altaar gesprengd, of zoals misschien beter kan worden gezegd: er tegenaan geworpen. De bloedmachten liepen te pletter tegen de barrière Gods, d.i. tegen het altaar. Zoals een bedekkende hand een kaarsvlam dooft, zo doofde, smoorde het altaar het bloed. Het Hebreeuwse woord "kaphar" betekent zowel "bedekken" als "verzoenen". Het sprengen was de voornaamste handeling der "verzoening". Ze was de bedekking, de uitdoving van het bloed en daarmee van de centrale schuld. "Ons weerspannig overtreden verzoent en zuivert Gij."

Elk huisvader: huispriester

Hier in Egypte deed het de huisvader zelf. Hij was de priester Gods en de deurposten vervingen de posten van het altaar. Daartegen wierp hij het bloed (in de diepste zin van het woord zijn eigen bloed) met een hysopstengel. De hysop is dat onooglijke plantje, dat "aan de wand wast" en dat gaarne in tegenstelling met de machtige ceder wordt beschouwd; het verzinnebeeldt de hulpeloze staat, waarin de offeraar verkeerde.

Het is dan ook niet het vergoten bloed, dat de verlossing bracht en de engel des doods tot voorbijgaan noopte, maar het tegen de deurposten gestuite, ja tot rust gekomen bloed. Terwijl in Egypte de doodsmachten stegen en de eerstgeborenen vielen en het volk uitriep: "Wij zijn allen dood" (Ex. 12:33), werd hier aan de doodsmachten een halt toegeroepen. Hier had de doodsengel niets meer te doen. "Wanneer Ik het bloed zie, zal Ik u voorbijgaan en er zal geen plaag onder u ten verderve zijn." (Ex. 12:13.) Hier had de dood zijn meerdere gevonden, hier was hij overmocht, "overschreden". Hier had de dood zich a.h.w. uitgeput en daardoor aan het leven de weg gebaad. "Ik zei tot u in uw bloed: leef!"

Het voorjaarsfeest bij uitnemendheid

Elk jaar opnieuw werd dit Paasfeest gevierd. Wanneer in het voorjaar de eerste levenssprietjes uit de dorre winterbodem te voorschijn kwamen en de eerste halmen hun triomf vierden over de lange doodse winterstand, werd het Pascha gevierd. Dan werd niet bij de huizen, maar in de ene plaats, die God ervoor verkoren had, in de tempel, het Paaslam geslacht. Het bloed werd tegen het altaar geworpen, het Paaslam daarna geroosterd en gegeten en zulks tezamen met de ongezuurde koeken en het bitterkruid. Dit bitterkruid sprak natuurlijk van de bitterheid van het ondervonden leed. Het lam werd geroosterd, want voor een lange, rustige bewerking was geen tijd geweest in Egypte, maar het Paaslam werd zo maar meteen "geroosterd" aan het vuur. Dat wilde zeggen: zo maar ineens zijn de Israëlieten overgeplaatst, midden uit de dood zo maar in het leven geworpen. Het koken veronderstelt een langzame bereiding in water, a.h.w. van binnen uit. Nu werd het gebraden "zijn hoofd met zijn schenkelen en met zijn ingewand", Ex. 12:9. Het verstand (het hoofd) kan het niet bevatten; de voet (de schenkelen) het niet bijhouden; het innerlijk (het ingewand) het niet verwerken. Zo overrompelde hen Gods reddingsdaad.

De ongezuurde brooden

In welke stemming dit geschiedde bracht het ongezuurde brood het duidelijkst tot uitdrukking. Dit ongezuurde of ongerezen brood spreekt ons van pretentieuze afhankelijkheid. Het zuurdesem toch werkt als gist, het doet het deeg rijzen, het beweegt zich gestadig zonder rustpoze. Het is in voortdurende innerlijke revolutie. Het wordt gejaagd en jaagt het andere voort. Het leeft in gestadige hoogspanning, in voortdurende innerlijke drift. Treffend beeld van de innerlijke onrust van de Egyptenaar,

die zelf geen rust had en ook aan anderen de rust ontroofde. Beeld van het heidendom, beeld ook van het zondaarshart, dat altijd in innerlijke jacht verkeert en nooit rustig luisteren kan.

Het brood der ellende

Daarom eten de Israëlieten "het brood der ellende" of beter vertaald "der afhankelijkheid". Deut. 16:3. Zoals Paulus dit zo schoon uitdrukt: Laat ons feesthouden, niet in de zuurdesem der kwaadheid en der boosheid, maar in de ongezuurde broden der oprechtheid en der waarheid (1 Kor. 5:8).

Het zorgvuldig uitbannen van de zuurdesem bedoelde dus alle restanten van eigen roem te weren en dit, gevoegd bij de stille taal van het hysopkruid, zei:

Alle roem is uitgesloten,
Onverdiende zaligheên
Heb ik van mijn God genoten,
'k Roem in vrije gunst alleen.

Wat is "gedenken"?

De jaarlijkse viering van dit feest in elk nieuw voorjaar bedoelde allereerst de herinnering van deze centrale levensgebeurtenis wakker te houden. "En deze dag zal u wezen ter gedachtenis".

Maar dit gedachtenis oefenen was meer dan het doen voortleven in de memorie van het volk.

Het begrip "gedenken" sluit meer in. Het bedoelt de feiten van het verleden in het heden om te zetten en ze a.h.w. te prolongeren in het heden. Dit komt het beste uit in de

schone strofe van het huidige Paasformulier (de z.g. Hagada), dat bij de Joden nog in gebruik is en naar zijn hoofdgedeelten terugwijst naar de tijden vóór Christus' geboorte. Daarin heet het: "In elk geslacht is de mens verplicht zichzelf zo te beschouwen als ware hij zelf uit Egypte getogen. Niet onze vaders alleen heeft de Heilige, geprezen zij Hij, verlost, maar ook ons heeft Hij met hen verlost."

Het Lam Gods

De plicht van het "gedenken" houdt verband met de Pesachgedachte. Hierin kwam het uit, hoe goed het was geweest, dat God alle noden had doen te hoop lopen in Egypte. Want als later de noden zich zouden herhalen en de Israëlieten vaak de wanhoop zouden nabij komen, konden zij troost putten uit dit centrale Godsgebeuren. Want zij mochten zich voor ogen houden, dat de hoogste bergen van verdriet nog maar molshopen waren, vergeleken bij het leed, dat God in Egypte had overschreden. Meer nog! De noden van het heden waren in de centrale nood van de uittocht voorbegrepen en de toen behaalde centrale overwinning was hun een waarborg, dat zij ook nu er glorieus doorheen zouden komen.

Heerlijke profetie van het centrale wereldlijden van de Zoon Gods, Die de dood in zijn hoogste en schrikkelijkste vormen heeft overwonnen en Die Johannes de Doper, als het universele Paaslam aankondigde, toen Hij zei: "Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt." (Joh. 1 : 29.)

De keuze van het offerdier

**Het lam dat geslacht is, is waardig...
(Openb. 5 : 12)**

Het eerste Paaslam beeld van het grote Paaslam

Het Lam, dat in de geschriften van de Apostel Johannes zo'n grote rol speelt, is onze Heer Jezus Christus. Hij wordt zo genoemd, omdat Hij het ware Paschalam is.

De Israëlieten plachten onderscheid te maken tussen het eerste Paschalam van Egypte en "het Paschalam der geslachten". Want de talloos vele lammeren, die later in de tabernakel en in de tempel werden geslacht, waren slechts een veelvoudige herhaling van het eerste Paschaoffer in Egypte. Maar er is nog een Paschaoffer, het grote, het eigenlijke, dat op Golgotha is gebracht, de hoogste en uiteindelijke openbaring van de Paschagedachte. Het is het offer van Christus, die de "alpha en de omega" is, "de eerste en de laatste".

Waarom juist een lam?

Het woord "lam" wekt dikwijls verkeerde bijgedachten. Men denkt aan hulpeloosheid, naïviteit, aan zwakte. Zeer zeker is Jezus zwak geweest: uit eigen beweging en met volle bewustheid heeft Hij afstand gedaan van alle krachten, die zich in deze gevallen en verzonken wereld aan God hadden onttrokken en die de wereld ten eigen bate heeft aangewend. Maar welbeschouwd was dit de meest heroische daad, die ooit in hemel of op aarde is verricht - deze zelfontlediging van de Zoon Gods. En bovendien was het een doorgangstation tot Zijn tegenwoordige overwinningspositie, waarin de hoogste bewustheid zich met de hoogste machtsopenbaring

verbond. "Want hoewel Hij gekruist is door zwakheid, zo leeft Hij nochtans door de kracht Gods." (2 Kor. 13: 4.)

Het oorspronkelijke woord (Sèh) laat ruimte voor verschillende offerkeuze

In het Paschaoffer vind ik in de oorspronkelijke tekst niets van een "lam" vermeld. Ik lees daar het woord "Sèh", dat een algemene aanduiding is voor "een stuk kleinvee". In Exodus 12:5 wordt het zelfs in het midden gelaten, of men het "van de schapen of van de geitebokken" wil nemen. Hierbij behoort de meer zwakke categorie van de weerloze schapen, maar ook de sterkere en meer weerbare van de geiten, die gelijk de commentator Hirsch ons leert: "aan alle vreemden de hoornen tonen".

Joodse polemieek tegen de Christelijke offergedachte

Met een duidelijke polemieek tegenover de Christelijke leer zegt Hirsch: "Het Joodse lam is er niet een, dat het lijden van de wereld draagt, en dat grafwaarts gaat ter slachtbank henen, als een ootmoedig en weemoedig wezen, maar (hij citeert: vers 5) als een volkomen lam, mannelijk, een jaar oud, d.w.z. in jeugdfrisheid zal het de ideeën van ons wezen tot uitdrukking brengen, gaaf en zelfstandig en toch altijd jong, en nimmer aan de Goddelijke leiding ontwassen. Zo zal de kudde des Heren zijn."

Gedeeltelijke juistheid ervan

Dit laatste kunnen wij geheel beamen; welke ook de variatie van de soort moge zijn, welke ook de sociale positie van de gelovigen, allen zullen daarin één zijn (vandaar de algemene aanduiding Séh), dat zij de Hemelse Herder volgen, en naar die éne roepstem des Hemels luisteren. Wij kunnen zelfs een stap verder gaan en er aan

herinneren, dat de Schrift heel duidelijk op andere plaatsen krachtiger diersoorten vermeldt, die voor het Paschaoffer in aanmerking komen. Deut. 16:2 vermeldt zeer duidelijk de runderen als Paasoffer, en alle uitlegkundige pogingen der Joodse traditie ten spijt, die dit vers op de begeleidende feestoffers willen betrekken, staat er duidelijk: "Dan zult gij de Here uw God het Pascha slachten, schapen en runderen, in de plaats, die de Here verkiezen zal om Zijn naam aldaar te doen wonen." Ook koning Josia offert naast 30.000 stukken kleinvee: "3000 runderen" (2 Kron. 35: 7).

Kracht in kinderlijke gestalte

Al gaat dus het zwakke vee vooraan, (de God Israëls heeft nu eenmaal een sterke voorliefde voor het zwakke), God verwerpt en haat de mannelijke kracht niet. Ook begeert Hij de onnozelheid allerminst, want het dier moest "een jaar oud" zijn (niet zoals de Joodse traditie wil: hoogstens één jaar). Hij vraagt bewuste en algehele bereidheid, maar bij zwakken en sterken (en in zoverre kunnen wij de traditie eren, die aan het "lam" de voorkeur gaf) begeert Hij boven alles: de kinderlijke gestalte.

Nee, het "stil zijn als het gespeende kind" kan zeer goed met gezonde en mannelijke kracht gepaard gaan en de gedachte van "lamlendigheid" moet ver van het Paschaoffer worden geweerd.

Waar in de Joodse polemiek verkeerd gaat

Maar wáárin wij ook de Joodse commentator gelijk geven kunnen, niet hierin, dat hij "het dragen van de schuld" van het Paschalam als iets minderwaardigs beschouwt. Dit schulddragen is veeleer een oud-testamentische kerngedachte. Want de krachtbron der bevrijding ligt niet in de

taaie verwachting der Israëlieten, die vertwijfeld gebogen lagen onder de knoet van de Farao, noch in de aanvalsdurf van hun grote leider, die de Egyptenaar versloeg en faalde, maar in de vrije barmhartigheid van de God van Israël, Die in het Paschalam niet alleen de nood van Israël liet uitkomen, maar die ook liet dragen.

De kern van het offer

Als bij alle offers ligt ook in het Pascha offer het zwaartepunt niet in de subjektieve zielsovergave, die door de offeraar geschiedt, maar in de door de priester (in Egypte was dit "de huisvader") in naam van God voltrokken handeling der "besprenging" tegen het altaar. In die buiten de mens en zijn bevoegdheid liggende, verzoenende en dragende kracht van God, die in het altaar werd gesymboliseerd (in Egypte vervangen door de deurpost), lag "de kern van het offer". (Maimonides.) Dit Paschaoffer draagt de ganse geschiedenis van Israël. Het is de sleutel tot zijn geluk, de waarborg voor zijn toekomst, het geheim van zijn overwinning.

Het Lam Gods en Zijn triomf

Datzelfde geldt in een nog veel rijkere mate en in nog veel breder verband van het Lam van God, dat de Ziener op Patmos geschouwd heeft, als "de Heer der heren en de Koning der koningen".

Door Zijn lijden is Hij niet verslagen, en de zelfofferande is niet met Zijn slachting geëindigd. Hij heeft overwinnend geleden. Hij is te midden van de doodsmachten blijven staan. "Ik zag een Lam, staande als geslacht". Hij draagt de doodsmachten, die Hem de dood hebben aangedaan. Hij heeft "de gevangenis gevangen genomen" en alle doodsverklaringen van een zelf stervende wereld zijn niet

meer dan schijn en getuigen slechts van de vertroebeling van haar eigen blik. "Ik zag een Lam staande als geslacht".

Hij voert de wereld niet naar zwakheid en defaitisme, zoals het Jodendom smaalt. (Hoe zal hun blik verhelderd worden, als zij eens "zullen zien in Wie zij gestoken hebben!") Maar Zijn welgefundeerd Koningschap spoedt heen naar de vervulling, het grote Pinksteren, als de gezamenlijke gelovigen van de Oude en de Nieuwe Bedeling, vertegenwoordigd door de 24 ouderlingen (oudsten), hun loflied zullen verenigen met de stem der engelen rondom de troon: "Het lam dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht en rijkdom en wijsheid en sterkte en eer en heerlijkheid en dankzegging."

Het Pascha in Jezus' Tijd

"Ik heb grotelijks begeerd, dit Pascha met u te eten eer dat ik lijd." (Luk. 22:15)

Het blijft een wonder, hoe de talloos vele pelgrims, die jaarlijks het Paasfeest in Jeruzalem kwamen vieren, daar werden ondergebracht. Hun getal liep, als wij Josephus mogen geloven, in de miljoenen. Hij verhaalt, dat kort vóór de grote verwoesting van Jeruzalem, de Syrische stadhouder Cestius Gallus, om "aan Keizer Nero, die zeer geringschattend over het Joodse volk dacht, de bloeiende toestand van Jeruzalem te bewijzen", de Hogepriester gelastte een telling te ondernemen van de feestgangers, die voor het Paasfeest waren gekomen. Deze liet de offerdieren tellen en kwam tot het respectabel getal van 256000 Paschalammeren. Wanneer wij nu met Josephus aannemen, dat bij elke Pascha maaltijd minstens 10 personen aanzaten, komt men tot een getal van meer dan 2½ miljoen feestgangers.

Maar hoe dan ook, zij werden ondergebracht. Weken van tevoren werden reeds de offerdieren door de boeren naar Jeruzalem gebracht, en zoals een latere kroniekschrijver verhaalt, was hun getal zó groot, dat het gras der bergen rondom Jeruzalem niet meer te zien was vanwege het beweeglijk wit der offerdieren.

Op de 10e der maand Nisan begon dan de grote inkoop aan Zions poorten en op de 14e dierzelfde maand werden zij naar de tempel gebracht om geslacht te worden.

Tussen de twee avonden

Op de 14e Nisan "tussen de twee avonden", dat is volgens talmudische berekening omstreeks half 3 's middags als de zon, die na de middag ten avond neigde, op weg was naar de werkelijke avond, die aanvang van de nieuwe dag, de 15e Nisan, betekende (de dag werd in Israël berekend van zonsondergang tot zonsondergang) werden alle offerdieren naar de tempel gebracht. Dit was een heel werk, dat niet zo maar ineens kon geschieden.

De beschrijving van hetgeen nu volgde ontleen ik gedeeltelijk aan een Duitse voordracht over het "Ritueel van de Pesachavond" van Dr. J. Lewy. {Breslau 1904.}

's Middags in de tempel

De offeraars werden in 3 partijen naar binnen gelaten. Als de eerste groep binnen was, sloten de Levieten de tempelpoorten en gaven door trompetgeschal het sein, dat het offer beginnen kon.

Er was geen mogelijkheid voor alle Israëlieten om voor het altaar te treden. Zij slachtten hun offerdieren vooraan in de voorhof en gaven het bloed aan de priesters, die in

rijen waren opgesteld en de met bloed gevulde schalen snel van hand tot hand overgaven, om straks, als het bloed tegen het altaar was geworpen, de lege schalen even snel, ja in nog sneller tempo langs dezelfde weg aan de beginman terug te reiken. Alles volgens de echte Bijbelse grondregel, door de Mischna aldus uitgedrukt: "De Israëliet slacht; de Priester vangt het bloed op". Tractaat Pesachim V 6.)

Ondertussen zongen de Levietenkoren hun Hallelgezag, dat hoog uitklonk boven de zachte, smeltende tonen van de bij de Joden zo geliefde fluiten en de koralen der gemeente. Daarna werden de Paschalammeren, wier bloed vergoten was, gebraden op beweegbare ovens van klei, die hiervoor waarschijnlijk door de tempeloverheid ter beschikking werden gesteld; en als zo de 2e en 3e groep hun werk hadden gedaan, was het einde der tempelplechtigheid bereikt. De avond was dan reeds ingevallen en men begaf zich door de straten van Jeruzalem naar de afgesproken plaats, waar de voorbereiding voor het Paasmaal was getroffen.

Het interieur van de Paaszaal

In zo'n Paaszaal waren tegenover 3 van de 4 wanden sofa's geschoven, waarop de mannen konden aanliggen. Men leunde op de linkerarm, om de rechterhand voor het aangrijpen van drank en spijzen gereed te houden. Tegen de 4e wand stond dan de dientafel, terwijl vóór de sofa's kleine dientafeltjes waren neergezet, waaraan ook de vrouwen en de kinderen zaten of aanlagen. Ook de armen, die tot de Paschadis genodigd waren, mochten op de sofabanken mee aanliggen, ditmaal in niets onderdoende voor de beter gesitueerden, voor wie dit aanliggen dagelijks werk was. Deze avond toch werd het "brood der verootmoediging" gegeten, waarbij de rijke samen met de

arme in zijn afhankelijkheid en armoede voor God roemde.

In de hoofdstukken van Exodus lezen wij nog niets van "aanliggen" bij de paasmaaltijd. Veeleer was toen voorgeschreven, dat het staande gegeten moest worden, want in Exodus 12: 11 lezen wij: "Aldus nu zult gij het eten: uw lendenen zullen opgeschort zijn, uw schoenen aan uw voeten en uw staf in uw hand en gij zult het met haast eten". De gewoonte om bij de maaltijden aan te liggen is waarschijnlijk afgezien van de Perzen, die ook volgens de Talmud meesters in goede tafelmanieren waren en bij wie zowel de Grieken, alsook de Joden, die uit Babel terugkeerden, in vele opzichten in de leer zijn geweest. Een zwakke herinnering aan deze gewoonte leeft nog na bij de tegenwoordige Sedertafel, waarbij de huisvader of leider van den Paasdis met de linker elleboog op een kussen rust. dat "laan" genoemd wordt (waarschijnlijk afgeleid van "leunen"), waarbij hij enigszins naar links overhangt.

De leider van de Paasdis was gewoonlijk gezeten aan de middelste sofa, tegenover de grote dientafel, aan het middelpunt van de aanligtafels, die zich als een grote "U" langs de wanden van de Paaszaal uitstrekten. Hij was het, die zoals de uitdrukking luidt: "de Seder gaf" of zoals de talmudische uitdrukking luidde: "de Haggadah sprak". Vooral dit laatste woord vraagt een nadere toelichting.

De Haggada

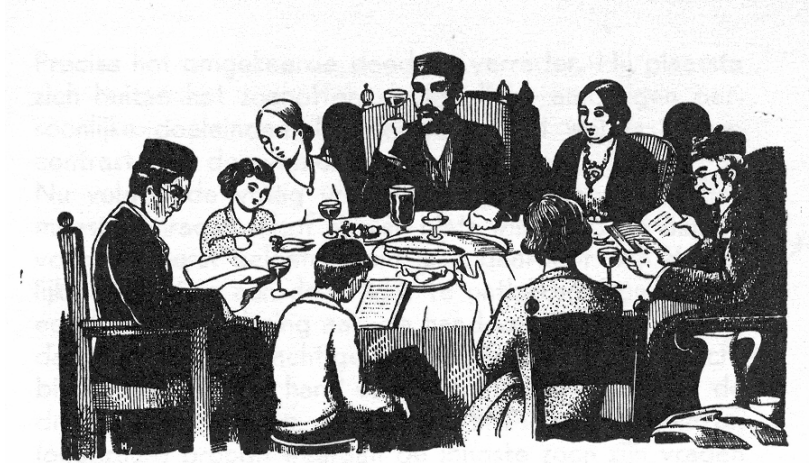
Het woord "Haggada" komt van een grondwoord, dat beteekent "vlak voor" en het werkwoord, dat ermee samenhangt, beteekent zooveel als: "vlak voor ogen stellen", "aanschouwelijk vertellen". Deze uitdrukking wordt ook gebruikt in Exodus 13:8, waar de Staten

vertaler ze enigszins verzwakt weergeeft met "te kennen geven". Het heet daar: "En gij zult uw zoon te kennen geven te dien dage zeggende: Dit is om hetgeen de Here mij gedaan heeft, toen ik uit Egypte uittoog".

God geeft toelichting aan Zijn woord en werk

Het is reeds op zichzelf een heerlijke gedachte, dat God bij Zijn grote daden in Israël en vooral bij deze allergrootste daad, een "toelichting" wil geven, en Zijn grote daden met Zijn woord begeleidt. Maar ook het symbool, dat de historische daden Gods moest vasthouden, moest steeds weer worden toegelicht in duidelijke bewoordingen, die zelfs een kind, in dit geval de jongste zoon, kon begrijpen. De God van Israël verfoeit een stomme opvatting van Zijn inzettingen, die de deelhebbers aan Zijn heiligheden in slaafse eerbied en besefloos doet ter nederzitten. Daarom was een groot gedeelte van den maaltijd gewijd aan de "haggada", aan de "toelichting", waarbij de duidelijkheid niets te wensen mocht overlaten.

Aan deze inleidende toelichting was en is een groot gedeelte van het paasmaal gewijd. In grote trekken verliep de Paasmaaltijd ook in Jezus' dagen in deze volgorde:

De indeling van het Paasmaal

- I. Inleiding en toelichting.
- II. Maaltijd.
- III. Toepassing.

De inleiding

I. De inleiding was zó gewichtig, dat ze met een beker werd geopend en besloten. De vader begon n.l. met het rondgeven van den "Kiddoesbeker" of "heiligingsbeker", waarbij hij de bijzondere betekenis van dit feest verkondigde en met een zegenbede inleidde. Na de Kiddoesbeker volgde het indopen van de latuw en het eten daarvan, een gewichtige akte, die in oude tijden duidelijk van de volgende handelingen onderscheiden werd.

Het Misjnatraktaat Pesachim zegt er van: "Nadat men voor hem (de Leider van de plechtigheid) heeft gereed gezet, gebruikt hij, na indoping, de latuw, vóórdát hij ertoe komt om het brood te breken". Het vormde een aparte gang, wat

ook hieruit blijken kan, dat in die dagen de latuw op een apart tafeltje werd opgediend, dat na afloop weer verwijderd werd. "Nog in de 9de eeuw na Christus werd op deze wijze het opdienen van de latuw scherp van de volgende maaltijd onderscheiden." (Dr. Baneth, Der Sederabend, blz. 24.)

De latuw behoorde tot de bittere kruiden. Een der Joodse wijzen, R. Jonathan, gaf daarvan de volgende zinrijke verklaring: (Talmud tractaat Pesachim) "De Latuw proeft eerst zacht aan, maar wordt later scherp in de mond." Zo was het ook met de Egyptenaren, die eerst vriendelijk aandeden, maar zich later schrikkelijke dwingelanden betoonden". Op het indopen komt het echter aan. Wij denken hierbij aan de grote betekenis, die indopen bij het laatste Paasmaal gehad heeft, als Jezus de vraag beantwoordt, wie hem verraden zal, en dan zegt: "Het is één van de twaalfen, die met Mij in de schotel indoopt."

Dit dopen zei blijkbaar: wij, die mede aanzitten, zijn met heel onze persoon bij het Paasgebeuren betrokken. Zoals de latuw in de vloeistof wordt ingedoopt, zoo moeten wij ook zelf "eronderdoor".¹

¹ De vraag, in welke vloeistof de latuw oudtijds werd gedoopt, kan ik niet met zekerheid beantwoorden. Zekere gegevens daaromtrent bieden noch de Misjna, noch de Talmud. Bij de Joden in het Arabische Jemen, wier gebruiken zeer oud zijn, doopt men in azijn. Ook de "Sjoelchan Aroech", de voor de latere Joden gezaghebbende Codex van Joseph Caro, († 1575) verdedigt dit gebruik. Dezelfde gewoonte bestond (blijkens de kanttekeningen op de Codex van Maimonides, † 1204) reeds in de Middeleeuwen in Frankrijk. Maimonides zelf wilde de latuw in charoseth, de grijze vruchtenmoes, die aan de Egyptische dienstbaarheid herinnerde, dopen. Ook de bij velen voorkomende verklaring, dat het indopen herinnerde aan het indopen van de hysop in het bloed, legt verband met de tijd van Egypte. In elk geval spreekt azijn van bitterheid. Als ten tijde van Jezus de latuw in azijn gedoopt is, werpt dit licht op de tekst uit het Johannesevangelie, waar tot in onderdelen de stelling wordt verkondigd, dat Jezus het ware Paschalam is. Joh. 19:29 toch luidt "Daar stond dan een vat vol edik (= azijn) en zij vulden een spons met edik en omleiden ze met

Precies het omgekeerde deed de verrader. Hij plaatste zich buiten het zoenoffer, dacht alleen aan eigen persoonlijke doeleinden. Dit verraad stond wel in scherp contrast met de symbolische handeling.

Nu volgde de vraag van de jongste zoon, die zich moest gedragen, alsof hij van niets wist en deze dingen voor het eerst beleefde, om juist daardoor een duidelijke toelichting aan de vader te ontlocken. Dan volgde een brede verklaring aan de hand van Deut. 26:5-9, dat een korte kernachtige beschrijving van de uittocht biedt, zulks aan de hand van en met verwijzing naar de drie hoofdgerechten, Paaslam, Bitterkruid en Mazza (ongezuurd brood), waaraan de jongste zoon zijn vragen had vastgeknoopt en waarvan men nu, bij wijze van voorproef, een weinig gebruikte.

Ja, men nam ook een voorproefje van de straks te zingen Hallel-liederen, door reeds nu het eerste daarvan nl. Psalm 113 te zingen. Zo leerde het althans de wetsleraar Sjammai, maar zijn tegenstander Hillel, evenals hij een tijdgenoot van Herodes de Grote, die de latere traditie beheerste, voegde daarbij nog de volgende psalm n.l. Psalm 114. Maar nu wisten de feestgangers dan ook wat het feest betekende, speciaal wat het voor hen betekende. En om daaraan dankbaar uitdrukking te geven, dronken zij

hysop en brachten ze aan Zijn mond. Toen Jezus dan de edik genomen had, zei Hij: Het is volbracht".

Bij de tegenwoordige Joden is de gewoonte, van de Duitse Joden der Middeleeuwen overgenomen, om de karpas in zoutwater te dopen, tot algemeen gebruik geworden. Het zout spreekt hier blijkbaar van de verbondstrouw, die de deelnemer aan het Paschamaal ook in zijn eigen levenspraktijk wil laten doorwerken.

de tweede beker uit, waarmee de inleidingsdienst besloten werd.

De eigenlijke Paasmaaltijd

Nu volgde de eigenlijke Paasmaaltijd, waarbij het Paaslam werd gegeten, tezamen met mazza en bitterkruid. Sommigen wilden deze drie spijzen, waarvan het Paaslam de hoofdspijs vormde, na elkander genieten, maar ook hierin heeft de praktijk van Hillel, die alle drie gelijk liet nuttigen, over die van zijn tegenstanders gezegevierd.

Alle drie dienden om de gedachtenis van het éne grote feest van de uittocht van Egypte levendig te houden. En om dit feest blij te erkennen, verhieven allen de beker der dankzegging, de eigenlijke Paasbeker (de Koesj sjèl-lebaracha), die uiting gaf aan de diepgevoelde vreugde over de uittocht. Had niet de grote Psalmist in de derde van de Hallal-psalmen, waarmee zo straks de napechtigheid zou worden gevierd, uitgeroepen: "Ik zal de beker der verlossingen opnemen en de Here loven!" (Psalm 116.)

Dit loven geschiedde ook nu, door al of niet voorgeschreven zegenspreuken. Wat ook hun inhoud moge zijn geweest. zij gaven uiting aan de gedachte: "Het is ook voor mij geschied!"

De toepassing in de wereld

Nauw, ja onlosmakelijk met de eigenlijke Paasmaaltijd was het laatste gedeelte van het feest verbonden, dat de Joden van thans de "na-seder" plegen te noemen en dat aan de toepassing van het Paasfeest in de wereld is gewijd; reden, waarom bij het begin van deze plechtigheid de buitendeur werd geopend. Heel de nu volgende feestviering stond en staat in het teken van het "Hallel".

De Hallel-psalmen toch (Psalm 113-118), waarbij dan nog later Psalm 136 gevoegd wordt (het z.g. grote Hallel), dragen de glorie der verlossing naar buiten uit, wat misschien wel het duidelijkst spreekt uit de korte 117e Psalm. "Looft de Heere alle heidenen, prijst Hem alle natiën". Want wat Israël had ondervonden aan leed en smart, maar vooral aan bevrijding, had een wijde wereldstrekking. Zoals met name de dichter van de 118e psalm duidelijk doet uitkomen.

De grote Hosannapsalm (Psalm 118)

God had deze psalmist heerlijk uitgeholpen en een poort der bevrijding geopend. Maar de psalmist noemt dit "de" poort, waardoor alle verlost en zullen mogen doorgaan, en hij eindigt zijn dankbaarheidshymne met een begroeting van de grote Koning, Die tot ons komt in 's Heren naam, en Die hij inleidt met de uitroep: "Och Here, geef toch (het grote) heil, (Hebreeuws Hosanna) och Here, geef toch (de grote) voorspoed!"

"In de Talmudische tijd", aldus de boven reeds genoemde Dr. Lewy, "schijnen de toehoorders bij elk half vers tot aan Psalm 117 met "Hallelujah" (Looft de Heer) geantwoord te hebben. Bij de eerste verzen van Psalm 118 antwoordden zij met "Looft de Heer, want Hij is goed, want Zijn goedertierenheid is in eeuwigheid". De in vers 25 gesproken bede: "Och Here, geef toch heil, och Here, geef toch voorspoed" werd door allen herhaald, terwijl de nu volgende verzen in tweeën werden gedeeld en in beurtzang door de voorzanger en de tafelenoten werden aangeheven. Zo riep de voorzanger b.v. "Gezegend is Hij, Die komt" en de anderen antwoordden: "in de naam des Heren", terwijl het laatste vers: "Looft de Heer, want Hij is goed", dat een herhaling is van het eerste vers, waarschijnlijk door allen gemeenschappelijk uitgesproken

werd, of mogelijk eerst door den voorbidder en daarna nog eens door de anderen.

Na het zingen van een of meer lofliederen werd dan de vierde beker, de "Hallelkelk" geledigd, die, zoals de Misjna uitdrukkelijk beveelt, niet van de derde beker mag gescheiden worden, doordat b.v. daartussen nog wat gedronken wordt. Daarin spreekt het besef, dat verlossing en toepassing niet gescheiden mogen worden, wat bij ons mensen, ook bij ons, vrome mensen, nogal eens voorkomt. Daarom voegt de Misjna er aan toe: "Het is verboden, na het Pesachmaal een "afikomen" te houden." Het afikomen (afkomstig van het Griekse woord "epi-komion") duidt op een feest, waarbij in "cortège en uitgelaten gezang (Grieksch: komos) de hartstochten werden gevierd en de zielen op valse wijze werden ontspannen". Zoals een opgezet ventiel de stoomkracht doet uitvloeien en de locomotief van zijn voortbewegende kracht zou beroven, zo zou een uitgelaten vreugde het Paasfeest van zijn profetische kracht beroven en de deelnemers verhinderen, hun vreugde in praktijk te brengen, en hun rechte Hallelujahouding verhinderen, waarvan de vierde z.g. Hallelbeker getuigde.

Ja, in deze toepassing schieten wij, mensen, veelzins te kort. Maar niet Hij, "Die komt in de naam des Heren". Niet Hij, Die het Pascha door Zijn zelfofferande heeft vervuld, nadat Hij het voor het laatst met Zijn discipelen heeft gevierd, eer dat Hij zou sterven.

Het laatste Paasmaal

Het was een gewichtige ure, toen dit laatste door God gewilde Paasmaal door Jezus werd gevierd en tevens uitgeluid, een plechtigheid, die door de tekenen, die het begeleidden, b.v. de man met de waterkruik op de rug, die

een eigen zorgvuldig ingerichte Paaszaal aanwees, (Mark. 14:13-16.) onder de bijzondere leiding der Voorzienigheid bleek te staan, en die de Here Jezus ook daarom grotelijks had begeerd te vieren.

Instelling van het Heilig Avondmaal

Deze Paschaviering was gelijk aan al de andere Paschavieringen, maar ze was ook meer dan deze. Want bij de inleidingsdienst, of liever tijdens de Paasmaaltijd, stelde Jezus aan de hand van de spijzen een nieuw herdenkingsmaal in, dat de tekenen der algeheele vervulling aan de mensheid zou overdragen. "Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven is. Doet dat tot Mijne gedachtenis!" En de ene beker der dankzegging opheffend, spreekt Hij niet meer van "het verbond van het Pascha", maar van het nieuwe verbond in Zijn bloed, als Hij zegt: "Deze drinkbeker is het nieuwe verbond in Mijn bloed, hetwelk voor u vergoten wordt" (Lukas 24: 19, 20.)

Als ooit het "Hallel" op zijn plaats geweest is, dan is het wel na deze Paasmaaltijd. Want is bij ons de lofzang gebrekkig en onze toepassing onzeker, niet alzo bij de Christus Gods. "En als zij de lofzang gezongen hadden, gingen zij uit naar de Olijfberg." (Matth. 26: 30.)

De grote lijdensure van het Lam Gods was begonnen. De profetie ging over in vervulling. De lofzang voor "Hem die komt" zal voortaan het rijke accent der vervulling in zich dragen. En met Paulus (1 Kor. 5: 7.) zeggen wij: "Want ook ons Pascha is voor ons geslacht, n.l. Christus".

De Hoofdpunten van het huidige Sedermaal

Men lette erop, dat bij de Israëlieten de dag van avond tot avond gerekend wordt en met het invallen van de duisternis begint.

Het Paaslam werd op de 14e Nisan in de middag (tussen de twee avonden) geslacht en 's avonds d.i. bij het begin van de 15e Nisan gegeten. De 14e Nisan is ook nu nog de "voorbereidingsdag" en begint dus ook 's avonds en wordt daarom "Ereb" (avond) genoemd, wat ook de naam is voor het volgende daggedeelte.

Op de 14en Nisan 's avonds wordt in de woningen de zuurdesem bijeen gezocht en de volgende morgen (d.i. dus de dag waarop 's avonds de 15e Nisan begint) vóór 11 uur op een daarvoor bestemde plaats verbrand.

Indeling van het sedermaal:

- A. De inleidingsmaaltijd of vóórseder.
- B. De hoofdmaaltijd.
- C. De naseder.

A. De inleidingsmaaltijd of Vóórseder

De eerste beker (kiddoesj of heiligingsbeker genaamd) wordt gedronken.

Vader wast de handen.

Vader doopt de karpas in zoutwater en deelt aan de anderen mede.

Eerste indoping: de sederschotel wordt geheven, nadat het beentje en ei er afgelegd zijn.

De beschrijving (Haggada) neemt een aanvang.

"Dit is het brood der ellende," tot en met: "Het volgend jaar in Jeruzalem."

De tweede beker wordt gevuld.
De zoon stelt de gebruikelijke vragen (Mah-Nisjtana).
Het gezelschap antwoordt in den brede.
Begin van het Hallel. Psalm 113 en 114; bij wijze van voorproef.
De tweede beker wordt gedronken als besluit van den vóórseder.

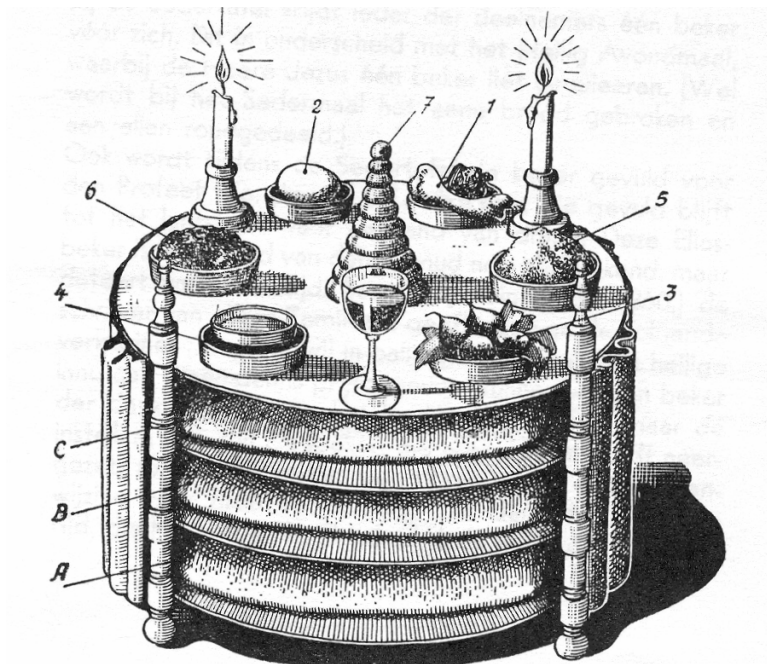
B. De hoofdmaaltijd. De eigenlijke sedermaaltijd

Allen wassen zich de handen.
Het brood wordt gebroken. Allen krijgen een stukje van de bovenste en middelste Mazza.
Tweede indoping: het bitterkruid (Maroor) wordt in de vruchtenmoes (charoseth) gedoopt.
De gewone normale maaltijd wordt gehouden.
De "Afikomen" wordt genuttigd.
De derde beker (de beker der dankzegging) wordt gevuld.
De dankzegging.
De derde beker wordt geledigd als besluit van de hoofdmaaltijd.

C. De naseder

De buitendeur wordt geopend.
Het voornaamste deel van het Hallel wordt gelezen (Psalm 115-118) en Psalm 136 (het grote Hallel).
Nogmaals roepen allen: "Het volgend jaar in Jeruzalem".
De vierde (de z.g. Hallel)-beker wordt geledigd.
Volgen nog enkele liederen.

Een nauwkeurige beschrijving van de sedermaaltijd kan men lezen in het boek van de bekende Rabbijn S. Ph. de Vries. "Riten en symbolen" (Deel II p. 228-238), en in het boek van de zendingspredikant der Geref. kerken Ds. J. van Nes "Het Jodendom". p. 147-166.)

8 De drie Hoofdfeesten

De attributen van het Sedermaal

Op de sederschotel liggen drie ongezuurde broodvladen (Mazzoth), de onderste wordt Israël genoemd, de middelste Levi, de bovenste Cohen", d.i. priester. (Zie tekening A, B, C)

Tussen deze Mazzoth wordt gewoonlijk een servet gelegd. Bovenop weer een servet, waarop de volgende artikelen liggen. (De cijfers corresponderen met die van de tekening.)

1. Het gebroken beentje (Zeroah) met een weinig gebraden vlees eraan.
2. Het daarvan onafscheidelijke ei.

3. De karpas (peterselie) benodigd voor de eerste indoping.

Vroeger geschiedde deze eerste indoping met de bittere latuw, maar in later tijd is deze door de minder bittere karpas vervangen. "Het staat vast, dat de traditie sedert oeroude tijden aan de latuw voor de Paasavond vasthield, maar de latere tuincultuur heeft aan de jonge sla zijn bitterheid ontnomen." (Immanuel Löw, die Flora der Juden I, blz. 429.)

4. Het zoutwater, benodigd voor het indopen van de karpas.

5. Het bitterkruid (Maroor), gebruikt voor de tweede indoping. Sommigen gebruiken daarvoor de latuw, anderen de mierikwortel.

6. Het vruchtenmoes (charoseth). Het wordt samengesteld uit rozijnen, amandelen, kaneel en wijn en heeft een grijze kleur, die aan leem doet denken. De daarop gestrooide specerijen wekken de herinnering aan stro; en beide, leem en stro, symboliseren de harde dienstbaarheid in Egypte.

7. Een eenvoudige taferversiering, die lang niet overal voorkomt.

Bij de Sedertafel krijgt ieder der deelnemers één beker vóór zich. Dit in onderscheid met het Heilig Avondmaal, waarbij de Here Jezus één beker liet circuleren. (Wel wordt bij het Sedermaal het ene brood gebroken en aan allen rondgedeeld.)

Ook wordt tijdens de Sedertafel de beker gevuld voor de Profeet Elia, de z.g. Eliasbeker, die gevuld blijft tot het laatst en waar niemand van drinkt. Deze Eliasbeker is in de tijd van de Talmud nog niet bekend, maar dateert van later tijd. Baruch Epstein, (geb. 1860), de schrijver van "Tora-Temima", geeft daarvan de volgende verklaring: "Zolang wij in ballingschap zijn en het heilige land aan

vreemden is prijsgegeven, kunnen wij de beker der dankzegging voor het land niet opheffen, maar de instelling van de Eliasbeker, die alleen maar wordt neergezet, zonder dat er van gedronken wordt, is een heenwijzing voor onze verwachting van de Messiaanse tijd, die het volk en het land zal doen herleven."

De huidige Sedermaaltijd

**En Izaäk zei: Zie het vuur en het hout,
maar waar is het lam tot het brandoffer? (Gen. 22: 7)**

Pasen in het heden

Het Paasfeest wordt in de Joodse gebedenboeken bijna uitsluitend als "het feest der ongezuurde brooden" of het "feest van onze vrijheid" aangeduid en het Joodse Pascha maal heet tegenwoordig algemeen "Sedermaaltijd" .

Betekenis van het woord "Seder"

Het woord "seder" is een Oud Semietisch woord, dat zoveel betekent als "orde", ook wel "slagorde". Het komt in het Bijbels Hebreeuws niet zoveel voor, maar des te meer in het latere Hebreeuws van Misjna en Talmud en betekent dan een stel gebeden of handelingen, die naar een bepaald gezichtspunt zijn geordend, die eenzelfde doel beogen. Zo wordt het b.v. gebruikt als aanduiding van het "sterrengeheel", dat zich naar bepaalde orde aan de hemel voortbeweegt.

Het is daarom een geschikte aanduiding voor het geheel van handelingen en gebeden, die door één gedachte zijn bezielde en naar een bepaalde gedachte zijn gegroepeerd, gelijk dit op de Paasdag het geval is.

Ook de orde van een Paasmaaltijd bevat meer of minder gewichtige gebruiken en gebeden. Het bevat a.h.w. sterren van verschillende grootte, maar overal domineert een zelfde gedachte en alles beweegt zich voort in éénzelfde richting en wordt door een seder samengevat.

Zo ontstonden de uitdrukkingen: Sederavond, sedermaaltijd, sederschotel, enz. In al deze gevallen is "seder" een actief begrip, een levende orde dus, die voor meer of minder, ja zelfs voor kleine variaties plaats laat, terwijl ze toch door één gedachte wordt beheerst en zich in één richting voortbeweegt.

"De seder geven of houden" bedoelt dus aan al de plechtigheden en gebeden, die bij de Paasmaaltijd gebruikelijk zijn, een vaste leiding te geven. Dat is het aangewezen werk van de huisvader, of van de oudste of eerwaardigste van het gezelschap.

De huidige Sedermaaltijd mist het voornaamste

"Door de verwoesting van de tempel", aldus de Joodse geleerde Lewis Dembitz in the Jewish Encyclopedia, (artikel Seder), "is de paasnachtliturgie gemaakt tot niet veel meer dan tot een overblijfsel of herinnering van wat ze vroeger was." Wij kunnen dit oordeel volkomen onderschrijven, maar zouden het vooral willen beperken tot de hoofdmaaltijd in het midden van de avond, waarvan het centrum verviel, n.l. het Paaslam, terwijl slechts overbleven de beker der dankzegging (dus de derde beker) en de ongezuurde brooden, benevens de bitterkruiden (het "maroor") en de grijze vruchtenmoes, de Charoseth, die gelijk wij reeds zeiden de herinnering aan de kleitegels van Egypte wakker roept. Dit deel van de Paasliturgie, dat vroeger het voornaamste was, is nu tot enkele betekenisloze ceremoniën gereduceerd.

De gang van de huidige Sedermaaltijd

Deze begint met enkele zegenspreuken over het brood en meer bijzonder over het ongezuurde brood, waarna men van de drie op elkander liggende ongezuurde broodvladen (de z.g. Mazzoth) de beide bovenste afneemt, er enkele stukken afbreekt en die beide stukken tezamen opeet. Daarna doopt men het bitterkruid in het grijze vruchtenmoes en zegt:

"Geprezen zijt Gij, Here, onze God, Koning van het Heelal, Die ons door Uw geboden geheiligd hebt en ons het eten van bittere kruiden voorgeschreven hebt"

Dan neemt men een stuk van de derde broodvla, neemt er bitterkruid bij, eet beide tezamen zonder indooping en zonder zegenspreuk en zegt: "Ter herinnering aan het heiligdom", zoals Hillel deed, toen de tempel nog bestond. Hij nam iets van het Paaslam en ongezuurd brood en bitterkruid en at het tezamen, om het gebod te vervullen: "Met ongezuurde broden en bittere kruiden zal men het eten." (Num. 9:11)

"Zoals Hillel deed"

Er is iets treffends in dit moment van de seder. Immers deze kleine nabootsing van de manier, waarop Hillel zijn Pesachgerechten at, geeft aan dit deel van de maaltijd een grote aanschouwelijkheid, die het verleden voor aller oog doet herleven.

Maar tevens bedekt men daarmee de grote gaping van het gemis en camoufleert het schrikkelijk feit, dat er geen paschalam meer is. Wel eet men, zoals de liturgie zegt "met blij gemoed" de ongezuurde broden en drinkt de wijn van de derde beker "met vrolijk hart" (be leb toob) , maar

in het hart van de belangstellende waarnemer ontwaakt de vraag: Alles goed en wel, de mazzoth zijn er, het bitterkruid en de vruchtenmoes, niets van de oude entourage ontbreekt, maar: "waar is het lam tot het brandoffer?"

Een dankzegging, die overgaat in een klacht

Weliswaar volgt nu een brede dankzegging, maar deze strekt zich uit over het voedsel in het algemeen, dat God als Schepper aan de mensen geeft en "voor de spijs, die Gij ons steeds iedere dag, iedere tijd en ieder uur tot ons onderhoud schenkt".

Hierbij voegt zich een dankbede voor de uittocht en voor "het begerenswaardige goede en uitgestrekte land, dat Gij onze voorouders ten deel gegeven hebt en voor Uw verbond, dat Gij aan ons lichaam verzegeld hebt (bedoeld is de besnijdenis), voor Uw leer (thora), die Gij ons onderricht hebt en voor Uw wetten, die Gij ons bekend gemaakt hebt en voor het leven en de genade en gunst, die Gij ons verleend hebt", maar reeds de vorm van deze dankzegging, die vooral naar het verleden gericht is, is in staat de klacht over het heden te wekken, waarin de tempel is verwoest en het land is weggerukt en Gods gunst niet tot Israël is gewend.

Zo gaat de dankzegging als vanzelf over in een reeks van klachten, waaronder de ontroerende smeekbede: "Ontferm U, Here, onze God, over Uw volk Israël, over Uw stad Jeruzalem, over Zion, het verblijf Uwer heerlijkheid, over het Koningschap van het huis van David, Uw gezalfde, en over het grote, heilige huis, waarover Uw naam is genoemd".

En even later: "Bouw de heilige stad Jeruzalem weer op, spoedig, in onze dagen. Geprezen zijt Gij, Eeuwige, die in Zijn barmhartigheid Jeruzalem weer opbouwt Amen."

Een flits van blijde toekomstverwachting

Een stukje heerlijke toekomstverwachting klinkt door in de bede: "De Albarmhartige geve ons deel aan de dag, die een nooit eindigende feestdag zal zijn. De Albarmhartige keure ons waardig, de tijd van de Messias en de gelukzaligheid der toekomstige wereld te beleven". Zo buigt zich de lijn van het smartelijk heden naar een betere toekomst over, die de grote scheur in Israëls heden, die de Sedermaaltijd, ook doordat die het gedeeltelijk tracht te bedekken, nog slechts temeer verergert, voorgoed zal helen.

Dan zal het rijk der natuur aan de beloften Gods de hand reiken en de aloude bede, waarin de smeekbeden uitmonden en die vlak voorafgaat aan het drinken van de derde beker, zal verhoord worden. "Geprezen zijt Gij, Here, onze Koning, Koning van het Heelal, die de vrucht van de wijnstok geschapen hebt". Wie onzer denkt hierbij niet aan het woord van onze Heer, bij het Heilig Avondmaal gesproken: "Ik zeg u, dat Ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht van de wijnstok, tot op die dag, wanneer ik met u die nieuw zal drinken in het Koninkrijk van Mijn Vaders". (Matth. 26 : 29.)

Een groot ledig

Zo is er een groot ledig in de huidige Paasmaaltijd, dat het duidelijkst wordt gedemonstreerd door de afwezigheid van het Paaslam, dat juist aan dit middengedeelte van het feest, dat de eigenlijke maaltijd omvat, zulks een somber aspect verleent.

Het beentje en het ei

Als schamele herinnering aan een betere tijd ligt daar nu op de Sederschotel een klein beentje met een beetje gebraden vlees eraan. Maar er ligt nog iets naast en dit is een betekenisvol symbool: het ei, dat aan het geheel een hoopvolle wending geeft. Men heeft dit wel als symbool van rouw verklaard, ook omdat aan rouwdragenden, als zij in het Joodse sterfhuis terugkomen, een ei gegeven wordt.

Maar dit is een averechtse verklaring. Veeleer is het een symbool van herleving.

De meest eenvoudige en ons geheel bevredigende verklaring is die, welke wij vinden in het boekje van Dr. Baneth "Der Seder Abend", Berlin 1904. "Het ei is het symbool van opstanding. In zijn binnenste sluimert een geheimenisvolle kiem, die slechts de warmte behoeft, om tot nieuw leven te worden gewekt. Daarom wordt aan de rouwdragenden na hun terugkeer uit het "huis des levens" (zo noemen de Joden hun begraafplaats) een ei gegeven. Welnu, zo zijn wij overtuigd, dat uit de puinhopen van de verwoeste tempel straks een nieuw heiligdom verrijzen zal"

De Hope Israëls

Deze verklaring is ook geheel in overeenstemming met de lofzeggingen van zoëven, die vlak aan de Paasbeker vooraf gingen. Inderdaad er is verwachting voor Israël en voor zijn heiligdom. Niet op de wijze, waarop het huidige Jodendom zich dit voorstelt, n.l. als een simpele reconstructie van het oude. Want de nieuwe tempel, die de oude terecht verbroken tempel vervangt en vervult, is Hij, Die Israël met "de Tempel Zijns lichaams" (Joh. 2:21)

heeft verrijkt en die het ware brood uit de hemel is, Die aan de wereld het leven geeft. (Joh. 6:32 en 33).

Als een stille getuige staat Hij achter de nood van Israël en als een ongeziene gast staat Hij op de stille achtergrond van elke sedermaaltijd. Pas als het aan zichzelf ontdekte Israël zal erkennen: wij kunnen geen bruiloftsmaal vieren, zonder dat de Bruidegom daar is, dan zal het ware Paasfeest dagen voor Israël en de volkeren, en het zal zijn, gelijk de liturgie zegt "één eeuwige feestdag".

De voor- en na-seder

**Durch Dein Gefängnis Gottes Sohn
ist uns die Freiheit kommen.
Dein Kerker ist die Gnadenthron, die
Freistatt aller Frommen.
Denn gingst Du nicht die Knechtschaft ein
Müsz't uns're Knechtschaft ewig sein.
(Koraal uit de Johannespassion.)**

De voor- en naseder hebben de eigenlijke sedermaaltijd overvleugeld

Met opzet hebben wij de hoofdmaaltijd, de eigenlijke en oorspronkelijke maaltijd, in het volle licht geplaatst, juist omdat deze in de huidige Paasliturgie enigermate op de achtergrond is gekomen. Wij zouden kunnen zeggen, het koraal is door het voor- en naspel overvleugeld geworden.

Met dit al zijn de voorseder en de naseder belangrijk genoeg, juist omdat ze door de afwezigheid van het Paaslam minder geleden hebben en, enkele latere

toevoegingen ten spijt, vrijwel gaaf uit het verre verleden tot ons zijn overgekomen.

De voorbereidingsdag

Deze 14e Nisan, die in het Hebreeuws "Ereb" (avond) wordt genoemd, en in het Grieks van het N.T. paraskeué ("de voorbereiding van het Pascha" Joh. 19:14), werd oudtijds als een halve feestdag gevierd en werd geheel aan de innerlijke en uiterlijke voorbereiding van het Paschamaal gewijd. Over deze "avond" en daarbij behorende dag lag reeds de voorglans van het komende feestmaal, dat 's avonds bij het begin van de 15e Nisan zou worden gevierd. Welk een jubel trilde daar in de vraag van de discipelen: (hoe meesterlijk heeft Bach in de Mattheüspassion hun dartelende vreugde weergegeven!) "Waar zullen wij het Paschalam bereiden?"

Iets daarvan, maar dan als een zwakke naglans van deze voorglans ligt nog over de huidige voorbereidingsdag. Op de avond, waarmee deze dag begint, wordt door de gehele familie alles in huis op zuurdesem onderzocht. Gewoonlijk is tevoren hier of daar een weinig zuurdesem neergelegd, juist om de glorie van het vinden des te meer te doen uitkomen. Het wordt dan de volgende morgen (het is nog steeds de 14e Nisan) vóór 11 uur v.m. op even ostentatieve wijze verbrand, heel dikwijls op straat, waarbij verscheidene families een gemeenschappelijke brandstapel maken.

Als 's avonds, bij het begin van de 15e Nisan, de mannelijke leden van de familie, uit de synagoge, naar huis komen, vinden zij daar de sederdis aangericht. Aangezien wij in een vorig hoofdstuk het middenstuk van deze maaltijd voldoende besproken hebben, willen wij nu in grote trekken de Voor- en de Na-seder behandelen.

Wij beginnen dus met de Voorseder. Deze heeft gelijk wij reeds boven opmerkten het karakter van inleiding en beschrijving en staat geheel in het teken van de "Haggadah" d.i. van de plastische vertolking.

De kiddoesjbeker

De kiddoesjbeker, door de vader en de medeaanzittenden genoten, leidt de plechtigheid in. Hij gaat gepaard met een zegenspreuk, waarin de vader o.a. zegt: "Geprezen zijt Gij. Here, onze God, Koning van het Heelal, die de vrucht van de wijnstok geschapen hebt". En even later: "Gij hebt ons, Here onze God, in liefde gegeven feesttijden tot vreugde, feesten en vaste tijden tot blijdschap; deze dag als feest der ongezuurde broden, de tijd van onze bevrijding als een heilige dag van samenkomst tot herinnering aan de uittocht uit Egypte". Nu weten de feestvierenden waar zij aan toe zijn, en leunende op den linkerarm (een herinnering aan het vroegere aanliggen in de eerste tijden van onze jaartelling) drinken zij het grootste gedeelte van de beker uit.

Het indopen van de karpas

Het hoofd van het gezin laat nu zijn handen overspoelen en geeft aan elk van de aanzittenden een stukje peterselie of selderij (het z.g. karpas, dat in zoutwater gedoopt is).

De heffing van de sederschotel

Wij zeiden het reeds: De hoofdmaaltijd kan thans geen Paasmaaltijd zijn, maar is tot een Mazzothmaaltijd geworden, waarbij slechts de ongezuurde broden een rol spelen. Want het Paschalam ontbreekt. Om dit duidelijk te maken neemt nu de vader het gebraden beentje en het ei

van de sederschotel af, maar dan heft hij de Mazzothschotel ver omhoog en zegt de klassieke woorden:

“Ziehier het brood der ellende, zoals onze vaders het gegeten hebben. Elk, die honger heeft, kome en ete: elk, die het nodig heeft, kome en viere het Paasfeest mee. Dit jaar nog hier, het volgende jaar in het land van Israël; dit jaar nog als knechten, het volgende jaar als vrije mannen!”

Ofschoon de laatste zinsnede er op wijst, dat ze in de tijd na de verwoesting van de tempel is ontstaan, is deze spreuk toch van zeer oude datum, wat ook uit de Arameese taalvorm blijken kan, die in Jezus' dagen gebruikt werd. In Zijn tijd moet er nog een andere spreuk aan zijn voorafgegaan, die ongeveer zal hebben geluid: "Dit is het Pesach, dat onze vaders bij hun uittocht uit Egypte geslacht hebben", in aansluiting, waarmede Jezus heeft gezegd: "Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt. "

De beschrijving vangt aan

Zo zijn de voorwerpen nu aangewezen, waarover zo dadelijk zal verteld worden. Om dit beschrijvend gedeelte goed als een geheel te laten uitkomen, wordt de tweede beker, die de voorseder zal besluiten, nu reeds ingeschonken. Daarna vraagt de jongste van het gezelschap op dezelfde wijze en bijna met dezelfde bewoordingen als dit in de tijd van de Here Jezus geschiedde (Hebreeuws Mah-nishtana):

"Waarom is deze avond verschillend van alle andere avonden? Alle andere avonden immers mogen wij gezuurd en ongezuurd brood eten, deze avond enkel ongezuurd. Alle andere avonden eten wij allerlei groenten, deze avond moeten wij bittere kruiden eten. Alle andere avonden dopen wij zelfs niet eenmaal in, deze avond tweemaal.

Alle andere avonden eten wij naar verkiezing, zittende of leunende, deze avond zijn wij allen leunende".

Het gehele gezelschap antwoordt nu:

"Wij waren eens knechten van de Farao in Egypte; doch de Here onze God heeft ons daarvandaan gevoerd met sterke hand en uitgestrekte arm. En als de Heilige, geprezen zij Hij, onze voorouders niet uit Egypte gevoerd had, dan zouden wij, onze kinderen en kleinkinderen, nog in slavernij zijn bij de Farao in Egypte. En daarom, al waren wij allen wijzen, allen gestudeerden, allen geleerden, allen thorakenners, zou toch de plicht op ons rusten om van de uittocht uit Egypte te verhalen; en hoe meer iemand van de uittocht in Egypte verhaalt, des te lofwaardiger is hij."

Wij hebben deze woorden duidelijker doen uitkomen, omdat zij zo ten volle toepasselijk zijn op het werk van Hem, die het Pascha heeft vervuld. Wij denken hierbij aan het prachtige koraal van Bachs Johannespassion, dat in het Hollands vertaald aldus luidt:

Door Uw gevangenis, Zoon van God,
Is mij de vrees ontnomen
Uw kerker is mijn koningstroon,
De vrijstad aller vromen.
Want zonder Uwe smart en pijn
Zou onze knechtschap eeuwig zijn!

En wat het vele verhalen betreft: wie onzer denkt niet aan Paulus' woord, gewijd aan het maal der vervulling: "Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt." (1 Kor. 11:26.)

De drie Paassymbolen

Nu volgt er een brede beschrijving van het Paasfeest, die als in Jezus' dagen zich vastknoopt aan Deut. 26:5-9 en over de drie voornaamste kernpunten handelt, waarvan Rabbi Gamaliël gezegd heeft: "Wie op Pesach niet over de drie Pesach symbolen uitwijdt, voldoet niet aan zijn plicht, n.l. het Paasoffer en het ongezuurde brood en het bittere kruid."

Halleluja!

Deze uitwijding mag met een historische beschrijving beginnen, zij eindigt straks in een lofzang; straks wordt de tweede beker geheven, die zo direct de voorseder zal beëindigen en men roept uit: "Daarom zijn wij verplicht in danksymfonieën te verheerlijken en te huldigen Hem, Die voor onze voorouders en voor ons al deze wonderdaden heeft verricht, Die ons van knechtschap tot vrijheid, van leed tot vreugd, van rouw tot feest, van duisternis in het helle licht, van slavernij tot verlossing heeft gebracht. Laat ons voor Hem een nieuw lied zingen "Hallelujah". Hallelujah. Looft de Heer!" Dat is het grondgedeelte van de Hallelsalmen, die straks bij de naseder zullen weerklinken en waarvan nu reeds door de voorlezing van Psalm 114 en 115 een voorproefje wordt geboden.

De hoofdmaaltijd

Dan volgt de hoofdmaaltijd, de sedermaaltijd, die we in een vorig hoofdstuk nader hebben beschreven en die met de derde beker, de beker der lofzegging eindigt en die vanzelf moet overleiden naar de naseder, die geheel in het teken van het Hallel staat. Tussen deze beide bekere mocht niets inkomen. Geen beker, geen festijn, geen "afikomen".

Beteekenis van het Afikomen

En om dit duidelijk te laten uitkomen, heeft men de gewoonte aangenomen om de hoofdmaaltijd met een extra stukje "mazza" te besluiten, dat de afikomen moet vervangen en daarom kortweg "afikomen" wordt geheten. Het wordt veelal bij de inleidingsdienst, vlak vóór de heffing van de sederschotel van de tweede Mazza afgebroken en onder de kussens van de leider weggelegd, om het vóór het ledigen van de derde beker weer te voorschijn te halen, waarna al de aanwezigen een stukje ervan krijgen. Dit stukje brood zegt a.h.w. "Dit is nu uw afikomen", m.a.w. een afikomen in heidense trant moogt ge niet meer hebben. Ons feest is al feest genoeg. Daar gaat niets boven uit en daar ligt alles in. Het sluit alle wereldse vreugden in.

En laat ons zó de beker der dankzegging drinken en aanstonds de wereld voor onze hoogste vreugde opvragen.

Onze dankzeggingsbeker mag niet rusten vóórdát de vierde beker, de lofzeggingsbeker, in het midden der volkeren wordt geheven.

Dat is de diepe zin van het woord der wijzen, dat in het Misjna-tractaat Pesachim wordt aangehaald en in het huidig formulier een en ander maal wordt herhaald:

"Tussen de derde en de vierden beker mag men niet drinken (tussen de andere bekere wel) en na het Pesach is geen Afikomen meer geoorloofd".

De naseder

De gang van de naseder met zijn Hallelsalmen is in hoofdzaak aan die van vroeger eeuwen gelijk. Ook thans

nog wordt deze door de opening van de deur naar de buitenwereld begonnen.

Tegenwoordig wordt dikwijls gezegd, dat de deur voor Elia geopend wordt. Hiervan is in Mischna en Talmud nog niets bekend. Ook niet van de beker voor Elia, die geheel gevuld op de Sedertafel blijft staan. Deze instelling, hoewel tegenwoordig algemeen in gebruik, dateert dus van latere tijd.

Vervloeking en vreugderoep

Daarna volgt de uitroep ontleend aan Psalm 79, die de toorn Gods over de tegenwoordige heidenwereld afsmeekt: "Stort Uw gramschap uit over de volken, die U niet kennen en over de machten, die Uw naam niet aanroepen", maar deze vervloeking gaat straks in de vreugderoep der Hallelsalmen over, die de uiteindelijke glorie van God in de heidenwereld bezingen en in de begroeting van de Wereldheiland culminereren.

"Gezegend is Hij. Die daar komt in de naam des Heren!"

Dan volgen nog enige lof- en dankliederen. Nog eenmaal wordt de triomfroep herhaald: "Het volgend jaar te Jeruzalem!" en de vierde beker, de Hallelbeker wordt gedronken. En een lofzegging besluit de Sederdienst, die met deze woorden eindigt: "Wij danken U voor het land en voor de vrucht van de wijnstok. Geprezen zijt Gij, Here, onze God, voor het land en voor de vrucht van de wijnstok!"

Vlak na de vierde beker wordt het lied "Chasal-siddeer" aangeheven, dat van het Goddelijk welbehagen spreekt, dat weer eens op Israël rusten zal. Het wordt in de vertaling van de Hollandse Haggada door Dr. S. J. Mulder,

die wij ook boven meermalen hebben gebruikt, aldus weergegeven:

Volbracht is thans de heil'ge plicht,
Naar wet en voorschrift trouw verricht.
Slechts schaduw was 't nog van 't verleên,
Maar 't wordt weer levend als voorheen!
Alreine schouw uit hoogen woon
Op 't volk, dat zucht door smaad en hoon,
En breng naar 't eens gegeven woord,
Ons juichend weer naar Zions oord.

Nog drie liederen

De Sederavond wordt besloten met de volgende drie liederen. "Het eerste "Addier Hoe" is een hymne op God, Die Zijn tempel weer zal herbouwen. Het tweede "Echad Mie" bevat een symboliek van de getallen 1 tot 13. (Eén betekent de God van hemel en van aard, twee de tafelen der wet, drie de aartsvaders, vier de stammoeders, vijf de boeken der wet (enz. enz.).

Elke strofe begint met een vraag: Eén, wie weet het? Twee, wie weet het? enz., zodat de indruk wordt gewekt, alsof alle disgenoten aan de voordracht meedoen, doordat b.v. het hoofd der familie de vragen stelt en al de anderen, elk op hun beurt, daarop het antwoord geven. Omdat elke nieuwe strofe de symboliek van de voorgaande herhaalt, wordt alles op indrukwekkende wijze samengevat in de jubelroep: "Enig is onze God in hemel en op aarde."

Het derde lied, (het z.g. CHAD GADJA) is een variatie op de spreuk, die indertijd door Hillel gesproken werd, toen hij een schedel op het water drijven zag: "Omdat jij een ander hebt laten verdrinken, ben je zelf verdrongen, maar ook zij die jou hebben verdrongen, zullen zelf verdrinken"

(Aboth 2: 6). Evenals deze spreuk van Hillel, is het lied in het Aramees gedicht, ofschoon de dichter er maar heel gebrekkig van op de hoogte was. (Volgens Dr. Lewy zijn Chad Gadja en het vorige lied latere Duitse volksliederen, die in het Aramees zijn overgezet.) Het begint met de woorden: Een bokje, een bokje, dat mijn vader voor twee denaren heeft verkocht. een bokje, een bokje! In het volgende couplet wordt het arme bokje door een kat opgevreten, die weer door de hond wordt verscheurd; later wordt deze met de stok geslagen, die op zijn beurt weer door het vuur wordt verteerd, dat straks weer door het water wordt geblust. Tenslotte verschijnt dan God, Die de doodsengel velt, die de mens heeft gedood, die het rund slachte, die het water dronk, dat het vuur heeft geblust.

Dit volkslied is waarschijnlijk daarom in de liederen van de Sederavond opgenomen, omdat men in het bokje Israël heeft menen te zien, dat door zijn God tweemaal in ballingschap is verkocht, de eerste maal aan de Babyloniërs, de tweede maal aan de Romeinen. De beide denaren zijn de twee verbondstafelen; de kat echter en de hond, de stok, het vuur en het water zijn de onderdrukkers van Israël, waarvan de ene steeds de ander verteert, en aflost, totdat ten slotte "de Heilige, geloofd zij Hij, aan alle moordpartijen een einde maakt".

Aldus de korte en duidelijke weergave van de drie slotliederen, die wij aan het boekje van Dr. E. Baneth "Der Sederabend", Berlin 1904, ontleen. Hij vindt in dit lied een vernieuwd bewijs van het echt Joodse optimisme en die wereldaanvaardende levenslust, die zelfs door de schrikkelijkste doodsbedreigingen in het bewustzijn van de eigen onsterfelijkheid niet geschokt, maar slechts temeer gesterkt wordt.

Bedreigt de wet het afgodische Israël: "Ik zal kwaden over hen hopen; Mijn pijlen zal Ik op hen verschieten" (Deut. 32:13), de Talmud (Sota 9 a) heeft dit vers aldus opgevat: Ik zal Mijn pijlen aan hen opschieten. "Mijn pijlen zullen ten einde gaan, maar gij zult niet ten einde gaan".

Er ware over deze omduiding van dit Bijbelwoord nog veel te zeggen. Zeker is, dat ook in deze late verzen nog iets spreekt van het oude echt Bijbelse Pesach-besef, dat enkele eeuwen later bij Luther herleefde, toen hij sprekende over de opstanding van Christus de dood vergeleek met de vis, die het aas van de hengel ophapt en denkt: ziezo, nu heb ik het gewonnen! Maar op hetzelfde ogenblik zit hij aan de lijn. De dood is verslonden tot overwinning!

Pinksteren

Pinksteren besluit de voorjaars oogst

In het oude Israël werd in het voorjaar tweemaal geoogst. Het begon met de gerste oogst, die ongeveer met Pasen samenviel, want op de tweede Paaschdag werd reeds een eerste garve, een "omer" van de gerste oogst, in de tempel gebracht, terwijl op de Pinksterdag ook de tarwe binnen was en zelfs in de vorm van geheel toebereide broden in de tempel kwam. Pinksteren is dus de slotdag van heel de voorjaars oogst en daarom een extra vreugdedag.

Want bestond er op Pasen de waarschijnlijkheid, dat de oogst spoedig binnen zou zijn, waarvan deze eerstelingsgarf een blijde voorbode was, op Pinksteren was deze waarschijnlijkheid werkelijkheid geworden. Want de oogst was voldragen, ook gedeeltelijk

binnengebracht, en daarmee was de voedselvoorraad voor heel het verdere jaar verzekerd.

Het feest der weken

Het feest der weken, zo zegt Exodus 34:22, zult gij ook houden, zijnde het feest der eerstelingen van de tarweoogst en het feest der inzameling, als het jaar om is.

Van het veelbelovende begin van Pasen en de vreugdevolle voleinding daarvan op de Pinksterdag, spreekt ook Deuteronium 16:9-11: "Zeven weken zult gij u tellen. Van dat men met de sikkel begint in het staande koren zult gij de zeven weken beginnen te tellen. Daarna zult gij de Here uw God het feest der weken houden en het zal een vrijwillige schatting uwer hand zijn, dat gij geven zult, naardat u de Here uw God zal gezegend hebben. En gij zult vrolijk zijn voor het aangezicht des Heren uws Gods.....

Het feest der eerstelingen

Een enkele maal wordt ook, zo b.v. in Num. 28:26, Pinksteren "het feest der eerstelingen" genoemd, waarbij wij dan niet aan de eerste verwachting wekkende levensbeginselen moeten denken, (waarvan Pasen spreekt) maar aan de eerste blijken van de vervulde oogst.

Het feest des oogstes

Zoo noemt Exodus 23:16 het Pinksterfeest "Het feest van de oogst van de eerste vruchten van uw arbeid". Zo zijn het eerstelingen van de geslaagde oogst en de voldragen vruchten van de Paastijd.

Asarta

In de latere Hebreeuwse literatuur wordt Pinksteren "Asarta", dat is de "slotdag" genoemd, (in de Talmud is dit zelfs de gewone uitdrukking), terwijl de Grieks-sprekende Joden deze dag "Pentekoste", d.i. de vijftigste noemden, waarvan ons woord Pinksteren is afgeleid.

Pinksteren, de vervulling van Pasen

Zo is dan Pinksteren een dag van blijdschap en vervulling, in één woord: de dag der vervulde gerealiseerde blijdschap.

En reeds daarom een feest, waarmee de huidige Joden, die in ballingschap en gebrokenheid leven, eigenlijk geen raad weten. Geen feest is in de synagoge zo uit het spoor gelopen als juist dit feest.

Pinksteren volgens de Schrift geen herinnering aan de wetgeving

Om te beginnen is aan dit feest een interpretatie gegeven, die er absoluut naast is. Men brengt het n.l. in verband met de wetgeving op Sinaï, die volgens een zeer gekunstelde berekening juist op de dag van Pinksteren moet zijn gevallen.

Een bewering, waartoe de Heilige Schrift niet het minste recht geeft en waarvan gezaghebbende Joodse schrijvers, die tijdens of kort na Jezus leefden, nog niets weten. Ook Joodse schrijvers uit de Middeleeuwen als Abarbanel († 1508) en de bekende Joodse theoloog uit onze dagen Elbogen komen in verzet tegen deze willekeurige samenhang. De eerste van deze beiden geloofde wel, dat de wet ten tijde van Pinksteren op Sinaï is gegeven, maar

hij ontkent, dat dit feest ter herinnering aan de wetgeving is ingesteld, "want de Goddelijke wet heeft de heiliging van een dag, die aan haar herinnering wordt gewijd, niet van node", een waardevol argument, dat overigens ook tegenover het willekeurig door de Rabbijnen ingestelde "Vreugde der wet"-feest zou kunnen worden aangewend.

Omer betekent "garve"

Dan heeft men aan de klare symboliek van dit feest niet weinig te kort gedaan door het woord Omer, dat heel duidelijk "garve" betekent en juist zulk een prachtig symbool is van de nog onverwerkte Paasoogst, als een inhoudsmaat op te vatten, wat taalkundig geoorloofd is, omdat inderdaad hier en daar in het O.T. het woord Omer (stat.vert.: Gomer) als inhoudsmaat voorkomt. Maar door deze opvatting is de Omer a.h.w. van de geur van het veld beroofd en komt de tegenstelling tussen de onbewerkte Paasgarve en de geheel toebereide Pinksterbroden heelemaal niet tot haar recht. ²⁾

De vroegere glans is van dit feest geheel geweken

Zat er vroeger blijde spanning en opgewektheid in deze voorjaarsstijd, nu liggen de Omerdagen in een

² De Rabbijnen kwamen hiertoe, doordat zij de tekst uit Levitikus 2: 14: "En zo gij de Here een spijsoffer der eerste vruchten offeren..." met alle geweld op de Omer wilden toepassen, die nu als inhoudsmaat moest worden gelezen. Maar zoals de Kareërs en onder de orthodoxe Joodse Schriftuitleggers Ibn. Ezra († 1167) en in latere tijd Samuel Luzzatto († 1865), die in het koor der andere Schriftuitleggers niet meezongen, terecht hebben opgemerkt, is in Levitikus 2 van een geheel spontane en vrijwillige offerande sprake, wat ook blijkt uit de aanhef "zo gij offert". Deze conditionele uitdrukking is, ook volgens David Hoffmann, die in zijn Levitikusverklaring met de traditionele, ook door hem aangehangen verklaring verlegen zit, bij een verplicht offer, zoals het Pascha was, niet op zijn plaats.

melancholische stemming. "In de Bijbelse tijd, toen Staat en Tempel nog bestonden en Israël zijn normaal volksleven leidde, moeten de weken tussen Paas- en Wekenfeest een zeer blijde periode van het jaar hebben uitgemaakt", aldus Rabbijn De Vries. Maar even later merkt hij op: "En voortdurend heeft daarna de ballingschap alle vreugde steeds donkerder omfloerst." De nationale rouw wordt in allerlei elegieën en liederen bezongen, die alle in mineurtoon worden voorgedragen. Ja, de Omertijd is een soort rouwtijd (De Vries, "Riten en Symbolen" blz. 248 en 249). Deze somberheid moge hier en daar, als b.v. op de 33ste dag, de Lag-ba-Omer en op de drie laatste dagen vóór Pinksteren, de z.g. "dagen der afgrenzing", door betere stemmingen worden onderbroken, deze zelfde uitdrukking zegt het reeds, dat de vreugde een begrensde, een beperkte vreugde is.

IJverige wetslezing

Wel wordt op de avond, waarmee de eerste Pinksterdag begint, geheel in de lijn van de Joodse opvatting omtrent het Pinksterfeest, de wet ijverig gelezen, een studie, die zich tot diep in de nacht uitstrekt, wel wordt op de Pinksterdag zelf, de synagoge met bloemenpracht gesierd.

Een bloemendag

Wel worden de Arke dat wil zeggen de bewaarplaats der heilige wetsrollen, en de Biema, het eerwaardig gestoelte, waar de voorlezing der wet gedurig plaats vindt, met bloemenguirlandes omhangen, maar dit alles is slechts een zwakke nagalm van de vroegere Pinksterblijdschap. De oude blijdschap is zoek en wat er van overgebleven is, draagt een vaag en onbestemd karakter. De dag van het Pinksterfeest roept meer dan enig ander feest om "vervulling" .

Pinksteren vervuld

"En als de dag van het Pinksterfeest vervuld was, waren zij allen eendrachtig bijeen". Aldus de aanhef van het rijke Pinksterhoofdstuk (Handelingen 2).

Dat het Jezus de Zoon van God behaagd heeft, om Zijn wereldverlossende arbeid binnen het raam van het Joodse Paasfeest en Pinksteren te verrichten, is voor het volk der verkiesing een bijzondere eer, en voor ons een bijzondere vreugde. Want juist door die vervulling heeft Hij de oude symbolen onderstreept en de oude beloften bevestigd.

"Jezus Christus", aldus Paulus, "is een dienaar geworden der besnijdenis, opdat Hij bevestigen zou de beloftenissen der vaderen, en de heidenen God, vanwege de barmhartigheid, zouden verheerlijken" (Rom. 15:8 en 9). Wij, Christenen uit de heidenen, mogen God verheerlijken, want de oude feesten maken ons Zijn bedoelingen met de wereld bijzonder duidelijk. Hij is op het Paasfeest uit de doden verrezen. Veel betekend wereldfeit! Hij sprak met Zijn discipelen over de dingen van Gods Koninkrijk, dat zich uitstrekt tot het uiterste der aarde (Handelingen 1). Zoals de priester staande voor het altaar der verzoening de eerstelingsgarve zwaaide naar alle vier windstreken toe, zo biedt de opgestane Christus Zijn eerstelingsgarve als vruchten van Zijn offerande aan heel de wereld aan. En is de kleine discipelenschaar, die de eerstelingen van Zijn verlossingswerk zijn en die Zijn boodschap aan alle volken mogen brengen, niet met de omgave te vergelijken?

Het Pinksterfeest der heidenen

Nog is er niets op de grote wereldakker te zien, maar als straks op de Pinksterdag de velden zijn uitgerijpt en in de

tempel de twee broden zullen worden gebracht, zal de Geest van boven op de verzamelde schare nederdalen. En de vertegenwoordigers der vele volken zullen als de eerstelingen van de grote wereldoogst de vervulling van Christus boodschappen. Het Pinksteren der volken is daar. Wel zijn alle vruchten op het feest van de oogst nog niet ineens ten volle toeberaid, maar de overwinning is door het Pinksterfeest te Jeruzalem gewaarborgd en deze enkele mannen, die met de Geest van God vervuld zijn, laten ons zien, hoe het straks zal zijn. Het Paschalam Gods heeft niet voor niets de zonde der wereld gedragen.

De Omer heeft niet voor niets gezwaaid. De tijd der vervulling is aangebroken. De tijd der vreugde, als ten dage van de oogst. De tijd der verwerkelijking van alle heilsbeloften Gods is in gang gezet. En Petrus roept met luider stem:

“Hij dan, door de rechterhand Gods verhoogd zijnde (Dit is Paasfeest.) en de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van de Vader, heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort”. (Hand: 2:32, 33.) (Dit is Pinksteren.)

"Komt dat w'aanbiddend nederknielen
En juichend roepen: God is groot.
Daar is een oogsttijd voor de zielen.
De Heer zal spijzen met Zijn brood!"
(Nic. Beets.)

De Omertijd

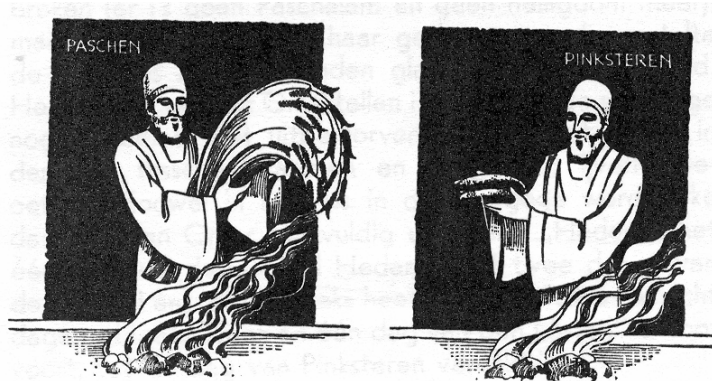
Waarom de Omer op de tweede dag van Pasen valt.

De Omer was de eerstelingsgarf, die op de tweede dag van de Paastijd in het heiligdom werd gezwaaid. Op de eerste

dag, de 15e Nisan, werd het grote geschiedkundige feit, de uittocht uit Egypte, herdacht, dat gegrond was op het Paschalam; op de tweede - de Omerdag – werd meer de natuurlijke zijde van het feest in het oog gevat. Ook de natuur viert haar opstandingsfeest, dat echter in Israël, niet als de hoofdzak maar als een passende begeleiding van het grote heilsfeit werd beschouwd.

Het zwaaien van de Omer

Wat er met de Omer gebeurde, verhaalt ons Leviticus 23. Het was een losse bundel gerstekoren, zo van de akker gehaald en haastig tot een garf vereend. Vele akkers waren nog lang niet zo ver. Maar ook voor hen hield de eerstelingsgarf een belofte in, en dit kwam uit in het "bewegen". Luther vertaalt meer letterlijk "weven", want het was een wevende beweging af en aan, van één centrum uit en naar alle richtingen toe. Deze handeling riep het alle delen van het land toe: "wat hier geschiedt, zal ook bij u geschieden". Er ligt toekomst en belofte in deze eerste garf en het zwaaien ervan is een dynamische beweging, die pas haar eindpunt zal hebben bereikt als alle schoven binnen zijn. Het eindpunt van deze beweging ligt in Pinksteren, dat is de 50ste dag van de oogsttijd, als de zeven weken zouden zijn volgeteld. Het was een fijne, maar ook een spannende tijd. Elke nieuwgetelde dag was een stapje dichter bij de oogst, het leven ontwaakte spontaan, greep overal om zich heen tot de vervulling was bereikt.

De Omer in Pinksteren vervuld

Pinksteren was de "slotdag" van de Paastijd, het eindpunt, maar tevens de bekroning ervan. Op die sluit- en vervullingsdag zal geen losse onverwerkte garf in het heiligdom worden gebracht, maar twee broden en niet één lam, maar twee lammeren. Dan zal het graan alle bewerkingen doorlopen hebben van de boer tot de bakker toe. Dan zal het graan als voedsel op tafel worden uitgereikt, berekend op de behoeften van de enkeling. Hier geldt het Duitse versje:

Wat mij door God wordt toegedacht,
Wordt mij' door God in huis gebracht.

De Omer beeld van Christus' opstanding

Hoe leerrijk en lonend is deze Oud-Testamentische symboliek, waarbij de diepste gedachten zich uitspreken in een vorm, die een kind kan verstaan en die zich onvergetelijk vasthecht in onze herinnering. Hoe lonend ook met het oog op het feit der feiten, waarop ze onze gedachten voorbereidt, n.l. de opstanding van onze Here Jezus Christus. Want Hij is "de eersteling dergenen, die

ontslapen zijn." Hij beweegt de Omer van het Paasevangelie naar alle hoeken van het aardrijk en roept:

Ontwaakt gij, die slaapt en staat op uit de doôn,
En Christus zal over u lichten.

Pasen is een dynamisch feit, dat heel de wereld oproept en niet rust, voor alle knie voor Christus gebogen is. Wij hebben het machtige heilsfeit achter de rug en wandelen - naar het woord van Stanley Jones - in een wereld van weliswaar imponerende, maar overwonnen vijanden.

De Omerbelofte voor Israëls oog verborgen

Hoe jammer, dat het Jodendom in zijn huidige gestalte, dit feit nog niet verstaat en de ware Omerbelofte nog niet kent. Maar de tijd komt, die aan hun smarten een grens heeft gesteld. "Gij zult Mij niet meer zien – zo luidt het woord van Jezus tot de Joden van Zijne en van onze dagen - totdat gij zeggen zult: "Gezegend is Hij, Die komt in de naam des Heren".

Het Omertellen in de huidige synagoge

Maar één ding heeft de synagoge op ons voor. Ze heeft nog een symboliek, waarvan weliswaar de spits is afgebroken (er is geen Paschalam en geen heiligdom meer), maar een, die zelfs in haar gedegeneerde gestalte de heugenis aan de oude glanstijd heeft bewaard. Het gebruik van het Omertellen is in de huidige synagoge nog helemaal niet uitgestorven, maar wordt daar, in de tijd tussen Pasen en Pinksteren, ijverig beoefend. Zowel in huis als in de synagoge wordt elke dag van de Omer zorgvuldig uitgeteld. "Heden is het één dag van de Omer! Heden is het twee dagen van de Omer! enz. enz." Straks heet het: "Heden is het acht dagen, d.i. één week en één

dag van de Omer!" enzovoort, tot de dag van Pinksteren vervuld is.

Een sombere tijd

Maar deze Omerdagen missen de glans van de oude tijd. Ze zijn met een rouwfloers omhangen. Of het spel zo sprak (of is het niet veeleer een betekenisvolle Goddelijke leiding?) zijn juist de zwaarste ballingschapsslagen op Israël in de Omertijd neergedaald. In de Omertijd, kort na de val van Jeruzalem, maaide de dood de meeste leerlingen van Rabbi Akiba weg. In de Omertijd hebben ontelbare Joodse slachtoffers met hun bloed de Rijn en de Moesel gekleurd, als een prooi van het valse idealisme der kruisvaarders. Alleen de drie laatste dagen vlak vóór Pinksteren vormen een uitzondering; het zijn de lichtende dagen, die de eind-vervulling voorafgaan.

De Lag-ba-Omer

Een lichtende uitzondering vormt ook de 33ste dag van de Omer, de z.g. Lag-ba-Omer. Op deze dag hield het grote sterven bij Akiba's leerlingen op. Op deze dag (dubbel gekenmerkt door het getal 3, het getal, dat het Goddelijk wezen aanduidt) schittert de Godsbelofte door het sombere rouwfloers heen. Het is een Goddelijke adempauze, een oase Gods te midden van de benauwende ballingschapswoestijn. Deze dag roept het de Joden toe, dat niet de smart, maar de vreugde hun eigenlijk levenselement is. God heeft geen lust in de ondergang van Zijn volk, maar wil, dat het zich bekere en leve.

Christus zal deze grote omschakeling bij Zijn volk teweegbrengen. Met Zijn kruis en opstanding is een levensproces in gang gezet, dat gaat van kracht tot kracht,

tot de vervulling is bereikt. Waar Christus is, staat de overwinnende blijdschap des Heren aan het begin.

De Christusbelijders uit Israël met de Omergarf vergeleken.

Zo vergelijkt ook Paulus in Romeinen 11 vs 16 de kleine groep van Christusbelijders uit Israël met de eerstelingen, dat is met de Omergarf, die de komende Pinkstertijd, gesymboliseerd in het Pinksterbrood, mag inleiden. "Indien de eerstelingen heilig zijn, zo is ook het deeg heilig."

Het ware Omertellen.

De ware Christengelovige telt zijn dagen niet áf, maar óp. Hij staat met het gelaat naar de toekomst. Hij steunt op een grondfeit, dat wel in het verleden ligt, maar dat hem onophoudelijk naar de toekomst voortstuwt. Die door alles heengaande Goddelijke levensstroom, die verleden en toekomst verbindt, moet er bij de Joden nog doorstromen.

De taak van Christus' gemeente

Daar mogen wij hen op voorbereiden. En als ik in het beeld mag blijven: de gemeente van Christus hier te lande (het enige land ter wereld, waar de Joden - naar een woord van de Joodse geschiedschrijver Grätz als mensen zijn beschouwd) moge in Gods kracht aan de Joden een "Lag-ba-Omer" bereiden en het met de daad verkonden, dat ze in de Hemel niet voor de ondergang, maar voor de blijdschap des Heren staan opgeschreven. Wij mogen hen voorbereiden voor die drie einddagen, die de grote Pinksterdag der wereld voorbereiden, waarin de bekeerde Jood en de bekeerde Heiden niet als de Zionist en de Antisemiet twee elkaar afstotende polen zullen vormen,

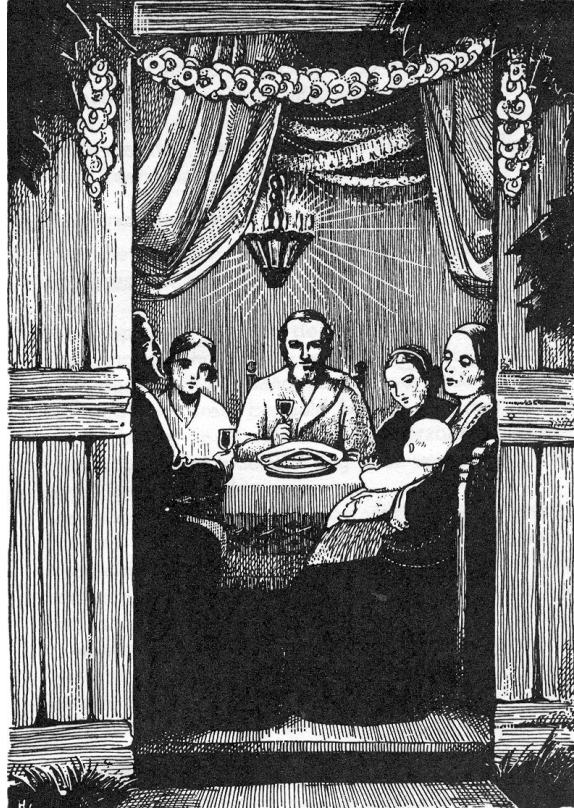
maar waarin zij schouder aan schouder zullen strijden als pioniers van het komende Godsrijk. In Duitsland is het de smart, die Jood en belijdenischristen samenbrengt; in Nederland gelde het woord van de Psalmist: "Laat zulk een drang voor u niet nodig wezen." Moge hier de liefde van Christus ons tezamen brengen!

Het Loofhuttenfeest

De tijd van het jaar waarop het gevierd wordt

Het Loofhuttenfeest werd in het oude Israël gevierd tegen het einde van het jaar, als de late zomeroogst binnen was.

Waren in het voorjaar tussen Paschen en Pinksteren de gerst en de tarwe binnengebracht, in het vroege najaar werden de weeldevruchten verzameld, als daar zijn die van olijf- en palmbomen, die niet zo strikt voor het levensonderhoud nodig waren, maar die er toch kleur en aroma aan verleenden. Nu nog ziet men op het Loofhuttenfeest in de Joodse wijken van Amsterdam de Israëliet lopen met vrucht en plantenbundel. De vrucht is de z.g.n. Assyrische appel of cederappel, in het Hebreeuws "Ethroog" genaamd. Deze plantenbundel bestaat uit een Palmtak, een loelab, die omdat hij het grootst en overheersend is, zijn naam aan het gehele stel heeft gegeven; uit drie geurende myrthentakken rechts en twee onnozele wilgentakjes, links van de middenschacht aan den loelab bevestigd" (Rabbijn De Vries).

Een weeldefeest

Het was de tijd der siervruchten en van de weelde-boomen, gesymboliseerd door het dragen van "takken van schoon geboomte, palmtakken en meien van dichte bomen met beekwilgen" (Lev. 23). De beekwilgen waren geliefd vanwege hun schaduw en spraken van de ruisende beken, die het gezegende land der belofte doorsneden.

Want het was een feest vooral voor het land der belofte en werd dan gevierd "als gij zult hebben ingezameld van uw

dorsvloer en van uw wijnpers" (Deut. 16:13). Daarvan spraken ook de loofhutten, "de soekkoth", die aan het gehele feest hun naam gegeven hadden. De "Soekkah" was een soort noodhut, die snel kon worden opgebouwd en afgebroken. Zij herinnerde aan het onzekere tentenbestaan in de woestijn, opgericht als ze werd in het open veld, tussen de boerderijen en wijnbergen in, aan het gemis aan vastheid, dat Israël gedurende zijn zwerftocht door de woestijn vele jaren had moeten doormaken. Deze loofhutten riepen het aan de welverzadigde Israëliet in Kanaän toe: Zo was het eens; in deze armelijke en voorlopige woestijnhutten hebben uw vaders gehuisd, vóórdat gij door Gods machtige hand in het land van boter en honing, van wijnbergen en olijfgaarden werdt binnengeleid.

Een dankbaarheidsfeest

Juist deze sombere herinneringen aan het verleden, vormden zulk een wondermooie achtergrond voor de rijkdom van het heden en gaven aan die weeldestand van het beloofde land nog des te meer cachet. Daarom hing men de takken van het schoon geboomte aan en in de noodhutten, die van het verleden spraken. De noodhutten riepen Israël toe: "Zo was het vroeger"! en de sierplanten en weeldevruchten op de voorgrond riepen hun toe: "Zo is het nu"! En het geheel riep het voor aller oren uit: "Tel uw zegeningen, tel ze een voor een, tel ze alle en vergeet er geen".

"En zij lazen hun wijnbergen af en traden de druiven en maakten lofliederen" (Richt. 9:27).

Zo waren het het koren en de most, die het volk sprekende maakten, elk jaar opnieuw. Zo was het loofhuttenfeest "een dankbaarheidsfeest".

Een verzoeningsfeest

Maar het was nog iets meer: het was ook een verzoeningsfeest, of eigenlijk was het een combinatie van die beide.

Want op de 10e van de maand Tisri was de Grote Verzoendag gehouden, terwijl het loofhuttenfeest op de 15e dezer zelfde maand gevierd werd. De Grote Verzoendag had Israël bepaald bij het centrum van Gods genadebestel in Israël, d.i. "de Verzoening door het bloed". "Zonder bloedstorting geen vergeving", vormde er de grondgedachte van.

Maar het loofhuttenfeest, zo vlak na de Verzoendag gevierd, riep het aan Israël toe: Zonder verzoening geen waarachtige levensvreugde. Het loofhuttenfeest liet zien hoe alle schoonheid, levensvreugde, aardse genietingen, welbeschouwd de vruchten zijn van de verzoening. Elke dag (het loofhuttenfeest duurde zeven dagen, waaraan nog een achtste, de z.g. slotdag, verbonden was), werden ommegangen rondom het altaar gehouden, en daarbij het "Hallel" (Psalm 113-118) gezongen.

De Hosjanna Rabba

Vooraf op de laatste dag, het z.g.n. Hosjanna Rabba, de grote Hosannadag, was het altaar op bijzondere wijze met takken van de beekwilg gesierd en had er een grootse waterplenging plaats, waarbij het Hosjanna werd gezongen, het grote toekomstlied, ontleend aan Psalm 118: "Och Here, geef toch (het grote) heil! Och Here, geef toch (de grote) Voorspoed!" De latere Joodse geschriften verhalen, hoe deze altaaromwegang op de zevende dag culmineerde in de vreugde van het waterscheppen. Een priester ging met een gouden emmer door de Waterpoort.

Terwijl de menigte in de tempel Jesaja 12 zong: "En gijlieden zult water scheppen met vreugde uit de fonteynen des heils", ging hij naar de Siloamvijver en vulde de gouden emmer met water.

Aan het altaar was een soort buis gemaakt, die afvloede naar het Kedrondal. En als de priester dan terug kwam, wierp hij het water, dat ten overvloede gemengd werd met de wijn van het drankoffer in deze buis, en allen zagen hoe een rijke waterstroom afvloede van het verzoeningsaltaar, de wereld in! Allen zagen voor ogen, hoe de vergeving der zonden de voorwaarde vormt voor de rijkdom dezer wereld en hoe alle levensvreugde een vrucht is van het grote werk der verzoening.

Prachtige en heerlijke symboliek, in de volheid des tijds vervuld. "En op de laatste dag, zijnde de grote dag van het Loofhutenfeest (d.i. de Hosjanna Rabba), stond Jezus en riep, zeggende: "Zo iemand dorst, die kome tot Mij en drinke! Die in Mij gelooft, gelijkerwijs de Schrift zegt, stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien!" (Joh. 7: 37, 38.)

Ook dit feest zonder centrum

Wat met de andere Joodse Feesten is geschied, is ook geschied met het Loofhutenfeest. Het centrum is er uit weg. Alleen de ombouw is blijven staan, maar het eigenlijke middelpunt, de offerdienst, ontbreekt. Wel wordt een paschamaal gehouden, voorzien van alle oude attributen: bittere kruiden, ongezuurde broden, bekers der dankzegging (om slechts deze weinige te noemen), maar het Paschalam, het stralend middelpunt van de Paschadis, ontbreekt.

Slechts een klein beentje, dat hier en daar b.v. bij menige Poolse paschavering wordt weggelaten, houdt de herinnering aan het oude Paschalam hoog. Het is te vergelijken met een feest, waar de gastheer ontbreekt en waar men in plaats van de gastheer een pop in de hoofdzetel heeft geplaatst. Dit geeft aan alle Joodse feesten, bij uiterlijke en eerbiedige handhaving van de oude gebruiken, die aan de omtrek liggen, een zekere matheid en een sfeer van hulpeloosheid en hopeloosheid.

Wetsrol inplaats van het altaar

Zo is het ook bij het loofhuttenfeest. Cederappel en plantenbundel, de loofhut en de lofspreuk, kunnen zonder twijfel een zekere bezieling bewerken. Maar wat bleef er over van de ommegangen rondom het altaar? De wetsrol, waaromheen dagelijkse ommegangen in de synagoge worden gehouden, is in de plaats getreden van het altaar in het midden van de tempel! De blijdschap die eens op organische wijze aan het hart van de feestganger ontsprong, en hem deed uitroepen: "Hoe liefelijk zijn Uw voorhoven, O Here der heirscharen", is nu een blijdschapsherinnering geworden. Er is iets gedwongens, iets aangeleerds in het feestbetoon. Het is blijdschaps-herinnering, het is verzoeningsheimwee geworden!

Vreugde der wet

Ik zeg niet, dat deze dagelijkse ommegangen rondom de wetsrol, die Hosanna's, stijgende met de dag in gloed en warmte en culminerende in de negende dag, de z.g. Vreugde der wet (een feestdag, die overigens nergens in de Bijbel vermeld staat), niets betekent. Ik geloof gaarne, dat bij deze gelegenheid grootse ontroeringen het Joodse

hart doortrekken, die ik als buitenstaander niet vermag te peilen.

Kunstmatige vreugde

Maar voor een ieder, die Christus, de Levende, doel- en rustpunt van Wet en profeten, uit eigen ervaring kent, voor een ieder, die in eigen leven de weelde der verzoening heeft gesmaakt en de vervulling van de oude heenwijzende vormen in het Lam van God proefondervindelijk heeft beleefd, is het zonder meer duidelijk, dat deze extatische vreugde, dit dansen rondom de Biema, dit kussen van de wetsrol, de ware vreugde niet is. De schoonste reisbeschrijving, de meest minutieuze Baedeker, weegt niet op tegen één reis naar het hoge bergland en één uur in de hoge berglucht doorgebracht.

De kunstmatig opgevoerde vreugde van de loofhuttenweek, mag zeer intensief zijn en een grote formele waarde hebben, - de echte vruchtbaarheid ontbreekt eraan.

Het water plengen

Bij het oude altaar hoorde de waterstroom en het waterplengen. Dan ging de priester door de Waterpoort en het volk plaatste zijn loofhutten bij de Efraïmpoort, d.i. de poort der vruchtbaarheid. De uitbreidings- en vruchtbaarheidszangen, (met name de bede om zegen op de achtste dag,) kunnen het gemis aan de levende werkelijkheid niet vergoeden.

De rechte vreugde

De rechte vreugde wordt niet gemaakt, maar geschonken; zij is geen gewrocht van de fantasie, maar een geschenk

van de hemel, midden in het volle leven. De dichter zegt het zo schoon:

Ik kan mijzelf geen wasdom geven..
Niets kan ik zonder U, O Heer,
In Uw gemeenschap kiemt het leven
En levensvolheid meer en meer.
Uw Geest zij in mij uitgestort,
De rank die U ontvalt, verdort.

Dit feest een gave en tevens een opgave voor de Christen

Met dat al zijn wij in dezen geesteloze tijd dankbaar voor de Joodse feesten, ook al missen zij het voornaamste. Want voorzover zij de wet van Mozes op een zuivere wijze weergeven, (dit geldt met name van de buitenzijde van de feestviering), is daarop van toepassing, wat Jezus zei: "Onderzoekt de Schriften, want die zijn het die van Mij getuigen". (Joh. 5:39.) Aan ons, Christenen, de taak, aan de Christenen-Joden in het bijzonder, om aan de oude vormen richting en inhoud te geven.

Niet door een vrome redenatie, maar door de zelfaanbeveling van het leven Gods. Is het een verstandelijke, aangeleerde, nageprate Christelijke blijdschap, dan slaat het Jodendom met zijn vreugde der wet het record, en als wij menen Farizees Jodendom met Christelijk Farizeïsme te overtroeven, zullen wij spoedig geslagen aan de dijk staan.

Wat het Jodendom nodig heeft

Wat het Jodendom nodig heeft is "Geest en leven". De levende kracht Gods in het heden. En die geeft Christus, waar Hij komt, zoals de Hernhutter zegt:

Waar Jezus komt, daar zegent Hij,
Dat doet Hij u, dat doet Hij mij.

Waar Hij komt, daar bereiken de oude wetsvormen hun hoogste doel en hun hoogste wijding, daar krijgen ze voor het heden en voor de toekomst een heilige actualiteit.

De toekomst en wereldbetekenis van het feest

Heeft het Loofhuttenfeest ook iets voor de toekomst te zeggen? Ja, inderdaad. Maar dan niet in deze zin, dat in deze huidige bedeling het altaar weer in Jeruzalem zal staan opgericht. Want deze oude tempeldienst valt onder het oordeel van Jezus "Breekt deze tempel af!" Dan zou ook het voorhangsel niet zijn gescheurd. Maar toch zeker wel in deze zin, dat eens de tijd zal komen, dat de weelde van het Kruis en de vruchten van Christus' offerande aan Israël en alle volken zal ten goede komen. Daarvan spreekt de profeet Zacharia in zijn laatste hoofdstuk (Zach. 14:8, 16 en 17): "Ook zal het te dien dage geschieden, dat er levende wateren uit Jeruzalem vlieten zullen... zij zullen des zomers en des winters zijn... En het zal geschieden, dat alle de overgeblevenen van alle heidenen, die tegen Jeruzalem gekomen zijn, die zullen van jaar tot jaar optrekken om aan te bidden de Koning, de Heer der heirscharen en om te vieren het feest der loofhutten. En het zal geschieden zo wie van de geslachten der aarde niet zal optrekken naar Jeruzalem om de Koning, de Here der heirscharen, te aanbidden, zo zal er over hen geen zegen zijn".

Ook hier weer die nauwere samenhang tussen de aanbedding bij het altaar en de vruchtbaarheid, die ervan uitgaat; tussen den rijkdom der verzoening en de uitwerking naar buiten, tot in de verste levenszônen.

Het Loofhuttenfeest verbiedt door zijn offerritus een nationalistische uitlegging

Betekent dat een ver-Joodsing in eng nationale zin zoals die door de pseudo-apostelen werd geleerd, waartegen Paulus zo fel ageerde? Verre van dien! Zo'n gedachte wordt door het Loofhuttenfeest zelf het meest weersproken, met name door de feestofferritus, die in Num. 29 beschreven wordt. Gedurende 7 achtereenvolgende dagen werd elke dag een aantal stieren geöfferd; 70 stieren in het geheel. De stier is het symbool van zelfbewuste kracht en het stierenoffer beheerste de feestritus en ging in waarde uit boven de neven-offers, die elke dag hetzelfde waren, n.l. 2 rammen en 14 lammeren en één geitebok als zondoffer. Merkwaardigerwijze vormde echter het aantal stieren een aflopende reeks, n.l. 13, 12, 11, 10, 9, 8 en 7. Samen vormden ze het getal 70, maar elke dag toonde een vermindering in aantal. Elke nieuwe dag zong a.h.w. een toontje lager, tot eindelijk het 7-tal bereikt was, het sabbats-getal, dat ons spreekt van een wereld, die in God zijn rust gevonden heeft. "Israël" - zo laten wij ons door de groten Joodse Commentator Samson R. Hirsch bij zijn bespreking van dat hoofdstuk onderwijzen - "staat aanvankelijk tegenover de volken, maar deze tegenstelling is geroepen om steeds meer te verdwijnen." Dat zegt hem die elke dag afnemende schaal. Wij zeggen het hem na. Israël moet leren en zal bij toeneming leren, elke dag een toontje lager te zingen.

Het wekt op tot nationale zelfverliezing

Het gaat niet om Israël noch om de handhaving van de Joodse structuur, die maar een voertuig is en een voorbijgaand middel, maar om de verzoening van heel de wereld, en wat Johannes de Doper van zichzelf zei, geldt ook van de verhouding van het Joodse volk en niet minder

ook van de Christelijke Kerk ten opzichte van Christus: "Hij moet wassen en ik minder worden!" (Joh. 3:30.) De voornaamste roeping, die de Gemeente voor Israël heeft, is dat zij aan Israël moet leren (wel te verstaan door haar eigen voorbeeld) om zichzelf overbodig te maken en zichzelf in het oog der wereld te doen vergeten. Zelfverliezing tot zelfvergetens toe. Dat is het teken, waarin de toekomst van Israël zal verschijnen. "Die zijn ziel vindt, zal haar verliezen en die zijn ziel zal verloren hebben om Mijnentwil, zal haar vinden." (Matth. 10:39.)

De zonde der volkeren

Maken het de volken beter? Vieren ze reeds Loofhuttenfeest? Verre van dien! Zij zoeken wel vruchtbaarheid en uitbreiding, maar los van de verzoening, buiten Christus om, hoogstens naar Christus toe. Dit laatste als gevolg van de actie der vorsten en staatslieden, die Evangeliebelijders waren. Maar zie ik goed, dan hebben die Christusbelijdende staatslieden, hoe gezegend ook hun invloed, niet hun doel bereikt. Ja, hun grootste invloed begon dikwijls daar, waar zij échec geleden hebben, zodat het nageslacht slechts een zwakke nagalm van hun boodschap verneemt.

Want met rechtstreekse Godsgedachten laat zich in de huidige bedeling geen staatkunde opbouwen in de volle betekenis van het woord.

De rechte loofhuttenstemming

Nee, de rechte Christuspolitiek, de rechte loofhuttenstemming, heerst niet daar, waar de gaven Gods genoten worden. Dat doet ook de wereld, die de gaven rooft met haar geweldpolitiek en ze losmaakt uit hun levensverband. Ze heeft haar Israëlietische levensbodem verlaten en het is

de taak van Christus' Gemeente haar daarheen terug te voeren en tevens Israël tot de levende bron der verzoening terug te leiden.

Israël: de volkeren één

Het geschiedt reeds - Gode zij daarvoor hartelijk dank - in het klein. Maar wil het in het groot geschieden - en dat zàl eens geschieden - dan moeten eerst de volkeren moegevochten en murw geslagen zijn en wars geworden van hun eigen geweldpolitiek. En dan moet eerst het hooggevoelende Israël. door de slaande gerichten Gods, zó veel tonen lager zingen, dat God Zijn volle levenstoon bij dit volk kan laten doorklinken.

Dan zal de smartelijke woestijnreis beëindigd zijn. Dan gaat de 67ste Psalm in vervulling:

"De volken zullen U O God loven,
de volkeren al te maal zullen U loven.
De aarde geeft haar gewas,
God, onze God, zal ons zegenen.
God zal ons zegenen;
en alle einden der aarde zullen Hem vrezen."

De Toekomst der Feesten

**"En zij zongen het gezang van Mozes,
den dienstknecht Gods en het gezang des Lams."
(Openb. 15: 3.)**

In het volgende willen wij tweeërlei betogen:

- 1e. Waarom de feesten hebben afgedaan.
- 2e. Waarom ze niet hebben afgedaan.

Wat het eerste betreft, wij zijn er met Paulus van overtuigd, dat door de komst van de Zoon Gods in het vlees, de wet met zijn vele inzettingen krachteloos is geworden, zodat wij niet meer met inzettingen belast zijn en "met Christus de eerste beginselen der wereld (dat is de wet) zijn afgestorven" (Koloss. 2:20).

Daartoe behoort ook het ganse ceremonieel van de feesten, die alle gecentraliseerd zijn in de tempel, die moest afgebroken worden en die Christus in Zijn lichaam nieuw opgebouwd heeft (Joh. 2:19-21).

Hoe heeft, met name Paulus, zich overal in zijn brieven geweerd tegenover alle pogingen om de oude prioriteit van Jeruzalem te herstellen, en zijn brieven zijn een permanent verweer tegenover de Judaïsten, die langs de weg der besnijdenis de zielen aan de oude dienst "wederom tot vreeze" wilden binden. Daarmee zetten zij - naar Jezus' woord - "een nieuwe lap op een oud kleed en trachtten nieuwe wijn in oude lederen zakken te doen" (Matth. 9: 16, 17).

Sedert zijn vele pogingen gedaan om de oude bedeling in zijn oude luister te herstellen, ook toen de tempel was verwoest en het land van Palestina woest gelaten was.

Want nu zoekt het Judaïsme zich op het terrein van de nieuwe bedeling te redden, en zich achter Christelijke vormen te verbergen.

Dit geldt bijzonderlijk van de Rooms Katholieke Kerk, die allerlei Oudtestamentische voorwerpen en gewaden, die in de tempel thuis behoorden, opnieuw in de eredienst heeft ingevoerd. Zo herinnert de kleding van de Rooms-katholieke priester op menig punt aan de kleding van de Oudtestamentische priester. Het priester "scapulier",

bestaande uit een borst- en rug-afdeling, die op de schouders wordt samengeknoopt, is wel een zeer duidelijke nabootsing van de Efod, het priesterlijk schouderkleed. Zo is ook de vervanging van de Avondsmaaltafel door het altaar en de omzetting van het Avondmaal in een dagelijks misoffer een terug-grijpen naar Oudtestamentische vormen. Calvijn zegt ervan in zijn "Beknopte verhandeling over het Heilige Avondmaal" (Ned. Vertaling A. v. Os blz. 38): "Waar wij thans het lichaam hebben, kunnen wij de schaduwen missen. Als wij tot de ceremoniën terugkeren, die zijn afgeschaft, hangen wij opnieuw het voorhangsel des tempels op, dat Jezus Christus door Zijn dood heeft gescheurd en verduisteren wij bovendien de helderheid van Zijn Evangelie. Wij zien dus, dat de talloze ceremoniën in de mis niets dan Joodse vormen zijn."

De geschiedenis heeft tot op heden allerlei pogingen getoond, om de Oud-Testamentische ceremoniën te reconstrueren binnen het kader van het nieuwe, maar door het woord van de Here Jezus en Zijn Apostelen worden zij alle met ondergang bedreigd. De "voogden en verzorgers" zijn voorbij en het volle kindschap straalt. "Het oude is, (eens en voorgoed,) voorbijgegaan: het is alles nieuw geworden."

2e. Waarom de Joodse Feesten niet hebben afgedaan.

Maar nu volgt een grote restrictie. Het bovenstaande geldt uitsluitend voor de huidige bedeling, waarin wij leven, d.w.z. in het tijdperk, dat ligt tussen de komst van de Zoon Gods in het vlees en Zijn glorieuze wederkomst. Wat daarachter ligt, overschrijdt verre onze bevassing. Ook daarvan geldt: "Hetgeen geen oog gezien heeft en geen oor gehoord heeft en in het mensenhart niet is opgeklommen,

hetgeen God bereid heeft dien, die Hem liefhebben (1 Kor. 2:9)."

Doch evenzeer als de Here Jezus na Zijn opstanding, "de eerstgeborene onder vele broeders" (Rom. 8:19) in ongekende luister straalde, maar toch gegeten en gedronken heeft en Zich door Zijn discipelen liet betasten, zo zal ook die nieuwe wereld der opstanding in hoge mate reëel, Goddelijk, maar ook menselijk reëel zijn. Van die nieuwe orde der dingen spreekt ons de Here Jezus Zelf in menig plastisch beeld, als Hij b.v. de toekomstige wereld beschrijft als een maaltijd, waarbij "velen zullen komen van Oost en West en zullen aanzitten met Abraham, Izaäk en Jakob in het Koninkrijk der hemelen" (Matt. 8:11).

Dan zal de "palingenesie", d.i. de herbeleving (Stat.Vert. "wedergeboorte") der dingen plaatsvinden, waarvan in Matt. 19:28 sprake is. Dan zullen alle mensen in het vlees worden teruggeroepen en in het vlees worden geoordeeld. Dan zal het alles gemeten worden aan Hem, die "de Eerstgeborene is van alle creatuur" (Kol. 1:15), aan de Logos, "het Woord, door hetwelk alle dingen gemaakt zijn en zonder Wie geen ding gemaakt is, dat gemaakt is" (Joh. 1:3).

Onder deze zelfde "palingenesie" valt ook het volledig herstel van het Israëlitische volk en zijn geschiedenis, want nu zullen de 12 apostelen zitten op 12 tronen oordelende de 12 geslachten Israëls.

Daarbij behoort ook het herstel der Joodse feesten, met name van het Pascha. Daarvan toch spreekt de Here Jezus Zelf, als Hij voor het laatst met Zijn discipelen aan de Paasdis is gezeten, om zo dadelijk het Heilig Avondmaal in te stellen, dat voor heel de verdere bedeling zal gelden

"totdat Hij komt". Aldus zijn Zijn woorden in Lukas 22: 15-18.

"Ik heb grotelijks begeerd, dit Pascha met u te eten, eer dat Ik lijd, want Ik zeg u, dat Ik niet meer daarvan eten zal tot dat het vervuld zal zijn in het Koninkrijk Gods. En als Hij een drinkbeker genomen had (een van de vier Paasbekers) en gedankt had, zei Hij: Neemt deze en deelt hem onder ulieden, want Ik zeg u, dat Ik niet drinken zal van de vrucht van de wijnstok tot dat het Koninkrijk Gods zal gekomen zijn". De Here Jezus zegt dus duidelijk, dat Hij nogmaals het Paschalam zal eten en den Paasbeker zal drinken, n.l. in het komende Godsrijk hier op aarde.

Hier is sprake van een glorieus herstel der oude bedeling, onder het aspect van het gericht, dat, al is het voor een korte tijd, de geschiedenis van Israël zal doen herleven, juist om dat verleden nog eens in het volle en zuivere licht der vervulling te plaatsen.

Daarom zal God de oude werkelijkheid doen herleven en het oude verbond zal nog eens de revue passeren en nog eens, of liever nu voor het eerst, in zijn werkelijke Goddelijke bedoelingen worden onderkend. Want eigenlijk is de toestand aldus, dat in de oude dag het oude verbond nimmer ten volle tot zijn recht is gekomen. Wij kunnen gerust zeggen: het is aan de Satan gelukt, de luisterrijke bedeling van het oude verbond voortdurend te onderbreken en te verdraaien en te verduisteren. Het prachtige samenstel der voorbereiding in de Oud-testamentische eredienst gegeven, is eigenlijk nooit in zijn volle zuivere werking gezien en verstaan en de daarin schuilende vrijheid is miskend of in slaafse vormendienst ondergegaan.

De grote adventspriester, de edele priesterzoon, Johannes de Doper, wilde alles tot de Goddelijke eenvoud terugbrengen, maar in plaats, dat hij als hoofd van alle profeten werd erkend, werd hij door zijn tijdgenoten onthoofd. En de Meerdere van Johannes, Wie hij en wij niet waardig zijn de schoenriemen te ontbinden, werd door het priesterdom van Israël aan het kruis der schande geslagen.

Zeer zeker lag daarin geen nederlaag, maar Goddelijke triumpf, ook voor de oprechte Israëlieten, die in Hem de vertroosting Israëls hadden verwacht en gevonden. Want de grootse triumfgang van de Zoon Gods door de wereld is juist begonnen toen het Jodendom Hem had verworpen, en overal bloeide de Gemeente Gods op.

Maar deze Kerk is ook een strijdende kerk, die zelf voortdurend wordt aangevochten, wier beste bedoelingen worden miskend en verkeerd uitgelegd, wier dienaars dikwijls als een veldhoen op de bergen worden voortgejaagd. Zij leeft wel is waar in en uit de vervulling maar tevens in de tijd der eerste beginselen; en biedt als op het Pinksterfeest aan de wereld "de eerstelingen" der vervulling aan, die op hun beurt weer om de algehele vervulling vragen. "Ook wijzelf, die de eerstelingen des Geestes hebben, wij ook zelf zuchten in ons zelf, verwachende de aanneming tot kinderen, n.l. de verlossing van het lichaam" (Rom. 8:23).

Zij hijgt naar de realisatie van haar eigen gaven en krachten en naar de volle ontplooiing van de schatten van het Nieuwe Verbond. Maar om de volle luister van het nieuwe verbond te doen uitkomen, zal ook de achtergrond van het oude, al is het dan maar in een voorbijgaande periode, tijdelijk moeten worden hersteld. In dit licht zien wij de toekomst van Israël. Dit volk heeft door de zonde

zijn eigen kansen verbeurd; het is eigenlijk nooit goed tot zijn recht gekomen, noch in het Oude Verbond, toen het de afgoden diende en zijn beste profeten doodde, noch in het Nieuwe Verbond, toen het door zijn Christusverwerping zich van de hoogste luister beroofde en in een diepe kuil stortte, waar het tot heden toe nimmer heeft kunnen uitkomen.

Maar eens zal het in een gans nieuwe en ongewone luister verschijnen, als het de Christus Gods, als "aller vad'ren wens" zal hebben aanvaard en – zoals Paulus zegt - zijn "wederaanneming" zal beleven, die met "de opstanding der wereld" gepaard gaat. (Rom. 11). Dit is geen Chiliasme, zoals velen smalen. Chiliasten kan men de Wederdopers in Munster noemen, deze wilde fantasten, die, binnen het kader der huidige bedeling het 1000-jarige rijk wilden realiseren. Deze doperse dwaling leidde tot vleeselijke uitspattingen en tot vertroebeling van de belangen van het Godsrijk. Zij wil het komende Koninkrijk door de karikatuur van een schijn-koninkrijk vervangen.

Zeer zeker hebben wij de beginselen van het Godsrijk te realiseren, en reeds nu als dienstknechten van de Koning ons te gedragen, "handeling doende totdat Hij komt" en met Zijn rijksmunt te woekeren in het heden. (Lucas 19: 13).

Maar nooit mogen wij het feit over het hoofd zien, dat de wereld evenals het volk Israël heeft gezegd en nog zegt: "Wij willen niet, dat deze over ons koning zij", en deze principiële afkeer van de wereld mogen wij niet met valse waan bemantelen.

Maar niets daarmee heeft van doen het triomfantelijke Christusbestuur, dat na 's Heilands komst in de lucht, hier op aarde zal worden gezien.

Daarin zal geen leugen, geen heerszucht, geen Farizeïsme, maar ook geen Antisemitisme bestaan noch kunnen bestaan.

Want Jezus regeert dan in de harten en in de toestanden bij het Jodendom en onder de volkeren; en geen schijn van meerderwaardigheid zal die nieuwe samenleving kunnen vertroebelen.

Dit rijk van duizend jaren staat ons in Openbaring 20 beschreven als een voorbijgaande periode. Het is een fase in het Godsbestuur, die het verleden met al zijn rijke Godsbedoelingen nog eens laat uitkomen, aler de eeuwige toestand, ons in Openb. 21 en 22 beschreven, zijn aanvang neemt. Dan zullen de heiligen van de oude en nieuwe dag en onder hen vooral de martelaren van vroeger, wier boodschap in bloed en tranen is gesmoord en wier tijdgenoten wel verre van hen te erkennen en te verheffen hen hebben "onthoofd", nog eenmaal naar de oorspronkelijke Godsbedoeling over de wereld heersen "en zij zullen met Christus heersen 1000 jaren". Dan zal, in een korte samenvatting, het Godsplan uitstralen, als wilde God zeggen: "Zo heb Ik het bedoeld!" En dan zal Satan, die al die tijd gebonden is geweest, nog even worden losgelaten, nog even mogen (nee moeten!) woeden, om zijn leugenwerk van vroeger met Israël en de volkeren, in kort bestek en snel voorbijgaand tempo, te herhalen, aler hij in de eeuwige afgrond, in de poel van vuur en sulfer, wordt neergestort, waaruit hij nimmer op zal komen. Zoals het gerecht somtijds de van schuld overtuigde misdadiger zijn misdaad laat "reconstrueren" door b.v. een dief nog eens op dezelfde plaats te laten inbreken, zoo moet Satan, die vastzat aan een "grote keten", nog eens zijn leugenbedrijf reconstrueren. Ditmaal ten aanschouwe van de heiligen, aan wie het gericht is

gegeven en binnen het kader der triomfantelijke Christusregering.

Gelukkig degenen, die de heerlijke taak hebben, dit Goddelijk drama op te voeren! "Zalig en heilig is hij, die deel heeft in de eerste opstanding, over deze heeft de tweede dood geen macht, maar zij zullen priesters van God en Christus zijn en zij zullen met Hem als koningen heersen duizend jaren" (Openb. 20:6)

"Het oordeel wordt hun gegeven" d.w.z. zij mogen de kernbedoelingen Gods met Israël en de wereld voor korte tijd laten schitteren. Want ook de geschiedenis van Israël zal dan worden opgevoerd, in heilige actualiteit, en geen instelling, geen woord door Mozes in naam van zijn God gesproken zal dan zijn Goddelijke verklaring missen. Dan zullen ook de feesten Gods de Goddelijke revue passeren en geen tegenspraak zal worden gehoord, geen valse uitlegging meer mogelijk zijn, geen tittel of jota van de wet zal onverklaard blijven, geen verkeerd accent zal worden gelegd, geen ijdele plichtpleging zal het Godsgebruik meer ontsieren. Dan zal de prachtige samenhang tussen Oud en Nieuw verbond worden gezien en aangetoond. En nog eens zal het machtige voorspel van het oude verbond worden gespeeld, dat uitvloeit in het onovertroffen koraal, het vervullingslied der kinderen Gods. "Dan zal het lied gezongen worden van Mozes de dienstknecht Gods, en het gezang des Lams, zeggende: Groot en wonderlijk zijn Uw werken, Here, Gij almachtige God: rechtvaardig en waarachtig zijn Uw wegen, Gij koning der heiligen" (Openb. 15:3).

Dan zal het Paasfeest vervuld zijn in het koninkrijk Gods; dan zal het Pinksterfeest eerst recht "vervuld" zijn: dan zal het Loofhuttenfeest door alle volkeren worden meegevierd.

Over de toestanden in dit 1000-jarig rijk geeft Auberlen (Der prophet Daniel und die Offenbarung Johannes 2^e dr., blz. 382-384) een treffend overzicht, als hij zegt: "Zoals wij nu reeds de eenheid van genade en gerechtigheid in het Goddelijke heilswerk onderkennen, zo zullen wij dan de eenheid van genade en gerechtigheid en macht kunnen zien. De weg des Heren is en blijft heilig. Het is een rijk van geestelijke heerlijkheid, niet van vleselijke heerlijkheid, zoals Joden en Wederdopers dit leren (Ziedaar het Chiliasme! W. T. B.) Het moet ook op deze tegenwoordige wereld nog eens klaarlijk worden gedemonstreerd, dat de duivel zich de heerschappij heeft aangematigd en slechts een Usurpator is en de mens, oorspronkelijk bestemd om heerser over de aarde te zijn, (Gen. 1:26). moet zich nog eens aan de wereld kunnen verlustigen in volle, ongedeelde heilige vreugde. Dan zal elk rechtmatig ideaal in werkelijkheid worden omgezet."

Mag dat gelden van de vele mensheidsidealen, die in de wereld on vervuld zijn gebleven en zelfs van de natuur, die reikhalzend, als in barensood, uitziet naar de openbaring der kinderen Gods (Rom.8): heel bijzonder geldt dit wel van Israël, het volk van de beloften en verbonden. De vele beloften van samenwerking tussen Israël en de heidenen, en van natuur en genade, wachten nog op vervulling. Het Joodse volk gaat onder de oordelen Gods gebukt. Er is verademing noch verkwikking. De wereldomvattende beloften Gods liggen - niet wat hun aanvankelijke vervulling in Christus' Kerk, maar wat hun uitwerking in de wereld betreft - voor de ogen van de oppervlakkige toeschouwer machteloos en hulpeloos ter neer.

Daarom zegt Petrus in Hand. 3, nadat het Pinksterfeest reeds in Christus vervuld en de Pinkstergemeente gevormd is, tot zijn volksgenooten: "Betert u dan en bekeert u, opdat uw zonden mogen uitgewist worden, wanneer de

tijden der verkoeling (d.i. der verademing) zullen gekomen zijn van het aangezicht des Heren en Hij gezonden zal hebben Jezus Christus, die U tevoren gepredikt is, Welke de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting aller dingen, die God gesproken heeft door den mond van alle Zijne heilige profeten van alle eeuw" (Hand. 3:19-21).

Is dit alles vleeselijke toekomstverwachting naar de trant der Wederdopers en Judaistische drijvers? Het lijkt er niet naar! Veeleer zeggen wij met Prof. J. H. Gunning Sr. (geciteerd in het boek van Ds. A. M. Berkhoff "De Christusregeering" Kampen 1929, blz. 334): "De gehele Schrift moet Israëlietisch verklaard worden en een waarlijk geestelijke verklaring sluit wel het vleeselijke, maar niet het lichamelijke uit."

Welnu, gaat alles in het Godsrijk op een uiteindelijke vervulling aan en eindigen alle wegen Gods, naar een bekend woord van Oehninger, in lichamelijkheid, dan is nog een rijke, zij het ook voorbijgaande ontplooiing van de Oud-testamentische eredienst te verwachten. Binnen dit kader moet ook het meer vermelde woord van Christus tot Zijn discipelen gericht, "dat zij eens met Hem zullen heersen, als zij zitten op 12 tronen, oordelende de 12 geslachten Israëls", worden verstaan. Deze apostelen zijn bij hun leven als verraders en afvalligen van wet en profeten beschouwd, maar nu is de beurt aan hen! Zij hebben met Christus geleden, maar zullen met Christus delen in de eer en heerlijkheid, Hem toegebracht in deze wereld, die Hem eens verwierp en verachtte. Het Oude Verbond zal nog eens zijn schatten ontplooien, maar nu in verband met de stralende rijkdom van Christus. En geen tegenspraak zal er meer zijn, maar dankbare erkenning van het feit, dat zij, de apostelen en de Christgelovigen in en buiten Israël, de ware zonen Abrahams zijn geweest en dat

niet de Galileërs, maar de Rabbijnen als de afvallige zonen Israëls moeten worden aangemerkt, van wie het woord van Jezus geldt: "Die u verklaagt is Mozes" (Joh. 5:45). Dan zal volgens Ezechiël 47 de tempel worden herbouwd en de offers, brand- en zondoffers zullen terugzien op het volbrachte werk van Christus en dankbaar doen gedenken, wat God in Christus deed voor het herstelde Israël. Dan zullen de feesten, in onze studie zoekend en tastend beschreven, hun volle hemelse interpretatie ontvangen. En aan de Apostelen de eer om ze voor de ogen der 12 geslachten Israëls nog eenmaal te vertolken en ze voor de wereld te doen uitstralen.